

1-ҚАЗАН ҚАРТТАР КҮНІ

ҚАРТТАРЫН ҚАДІРЛЕГЕН ЕЛІМІЗ

ҚАРТТАР КҮНІ – ХАЛЫҚАРАЛЫҚ МЕРЕКЕ РЕТІНДЕ БҰҰ БАС АССАМБЛЕЯСЫНДА 1990 ЖЫЛДЫҢ 14-ІНШІ ЖЕЛТОҚСАНЫНДА РЕСМИ БЕКІТІЛІП, ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАРТТАР МЕРЕКЕСІ РЕТІНДЕ 1991 ЖЫЛДАН БЕРІ 1 ҚАЗАНДА ТОЙЛАНЫП КЕЛЕДІ. ЖАЛПЫ «ҚАРТ» ДЕП БІЗДІҢ ҚОҒАМДА ЗЕЙНЕТКЕШЫҚҚАН АДАМДАРДЫ АТАЙТЫНЫ БЕЛГІЛІ. КЕЙ ЖАҒДАЙДА ОЛАРДЫ «АРДАГЕР» ДЕП ТЕ АТАЙМЫЗ. ӨЙТКЕНІ ҚАЙ ЗЕЙНЕТКЕР БОЛМАСЫН БЕЛГІЛІ БІР САЛАДА ЕҢБЕКТЕНІП, АРДАГЕР ДЕГЕН АТҚА ЛАЙЫҚ БОЛЫП КЕЛЕТІНІ АНЫҚ.

Міне, сол Қарттар күні мерекесі аталар алдында біз Талдықорған қалалық Ардагерлер ұйымында болып, олардың қоғамдық ұйым ретінде атқарып жатқан тыныс-тіршілігімен танысып қайтқан едік.

Осы күндері елімізде 2,5 миллионға жуық қарт бар деп есептелсе, соның 28 мыңға жуығы біздің Талдықорған қаласының ардагер-зейнеткерлері болып табылады. Осы топтағы ардагерлер мен қалалық ардагерлер ұйымы қандай жұмыстар атқарады деген сұрағымызға 2025 жылға арналған іс-шаралар жоспарын алдымызға тартқан қалалық арда-

герлер ұйымы төрағасының орынбасары Мұратбек Қожабеков тізімге тізілген көңілге қонымды шараларды алға тартты.

Онда Жетісу өңірі ғана емес, республикадағы есімдері танымал тұлғалардың мерей жасына байланысты шаралармен қатар, мемлекеттік маңызы бар «Рәміздер» туралы, ата-баба дәстүрін жас ұрпаққа кеңінен тарату шаралары, отбасылық сыйластықты дәріптейтін «Ене мен келін» байқауы, ұлттық қолөнерді дәріптеу мақсатындағы байқау, ардагер әншілер байқауы, батагөйлер байқауы, терме, жазба ардагер-ақындар

байқаулары сияқты қызықты да тартысты шаралармен қатар, тоғызқұмалақ, дойбы, шахмат, бильярд жарыстары өткізілген екен. Алда атқарылар өзге де шаралар жоспарланған. Ұзын саны 20-дан асатын мағыналы да маңызды іс-шаралар ұйымның жұмысын жандандырып-ақ тұр. Осыншама қоғамға пайдалы жұмыс атқарып, қала қарттарының басын қосып

отырған Талдықорған қалалық Ардагерлер ұйымының жұмысына тек сәттілік тілейміз. Алдағы сәрсенбідегі Қарттар мерекесі құтты болсын дейміз! Біз сіздердің қоғам мен мемлекет алдындағы еңбектеріңізді құрметтейміз.

Құрметпен
«Алатау» газеті

Қазан айы қарт адамдарды өлеуметтік қолдау айлығы ҮНДЕУ

Құрметті Талдықорғандықтар!

Талдықорған қалалық Ардагерлер кеңесі Халықаралық қарттар күніне орай «Қарттарын қадірлеген ел ардақты» атты қайырымдылық акциясына шақыратын үндеу жариялайды.

Тарихымызды ұлықтап, үлкенді сыйлау, қарияны құрметтеу дәстүрі – халқымыздың ата салты. Сондай-ақ, әрбір азаматтың қартайған кезіндегі өмірін лайықты ету - мемлекетіміздің өлеуметтік саясатының басты бағыттарының бірі. Осы орайда, елімізде қарт адамдарға деген ықылас жыл сайын артып, мемлекет тарапынан оларға көрсетілетін көмек көлемі де ұлғайып келеді.

Бар қажыр-қайратын еліміздің гүлденуі мен өркендеп дамуына арнап, маңдай терін төккен аталар мен әжелерге құрмет көрсету тек мемлекет тарапынан ғана емес, өндірістер мен мекемелер тізгінін ұстаған азаматтардың басты парызы мен еңбек ұжымдарының негізгі қызметі екенін де ұмытпаған жөн.

Бүгінгі таңда Талдықорған қаласы бойынша 28 мыңға жуық жасына орай зейнетке шыққан адамдар тіркелген. Мемлекет тарапынан түрлі жәрдемақы, төлемақы алатындар саны 80 мыңнан асады. Олардың ішінде 497 тыл еңбеккерлері

бар. 1, 2 және 3 топтағы мүгедектер саны 5265 адам.

Бұл азаматтарымыз тек материалдық жағынан ғана емес, рухани қолдауға да мұқтаж екені белгілі. Яғни, қаржылай қолдау шараларымен қатар түрлі санаттағы адамдарға арналған қолжетімді мәдени-көпшілік бұқаралық іс-шараларын көптеп ұйымдастыру қажет.

Сондықтан «Жұмыла көтерген жүк жеңіл» қағидасын басшылыққа ала отырып қаладағы барлық мемлекеттік органдардың, ұйымдар мен кәсіпорындар басшылары және кәсіпкерлеріміз өз салалары бойынша ардагерлер орталықтары мен филиалдар жетекшілерімен байланыс жасап, халқымызға тән адамгершілік пен қамқорлыққа зәру адамдарға көмек көрсетуді ұйымдастыруымыз керек. Әсіресе жалғыздікті мұқтаж жандардан жүрек жылуын аямайық.

Осы үндеу арқылы жүрегі жомарт ізгі ниетті барлық жерлестерімізді аға буын ұрпақтың ел игілігіне қосқан еңбегін бағалап, оларды қамқорлыққа алуға, сөйтіп еліміздің еңсесі жоғары, халқымыздың бірлігі бекем бола беруіне нақты үлес қосуға шақырамыз!

Талдықорған қалалық
Ардагерлер кеңесі

БАСПАСӨЗ - 2025

«АЛАТАУ» қоғамдық-саяси газетіне
жазылу жүріп жатыр

ЖАЗЫЛУ БАҒАСЫ:

редакция арқылы

6 айға – 2 106 теңге.

қала және ауыл тұрғындары үшін "Қазпошта" арқылы

6 айға – 2636,40 теңге.

заңды тұлға үшін

6 айға – 4 172,48 теңге.

Жетісу облысы бойынша жазылуы индексі: 15534

Продолжается подписка

на общественно-политическую газету «АЛАТАУ»

ЦЕНА ПОДПИСКИ:

для городского и сельского населения через "Казпочту"

на 6 месяцев – 2 350,40 тенге.

для юридического лица

на 6 месяцев – 3 886,48 тенге.

Подписной индекс для других регионов РК: 65534

ҚЫСҚА ДА НҰСҚА

БАҒАНЫ ТҰРАҚТАНДЫРУ

Сауда және интеграция министрі Арман Шаққалиев әлеуметтік маңызы бар азық-түлік бағасын тұрақтандыруға бағытталған жаңа шараларды жариялады. Министрлік сауда үстемесін бақылауды күшейтіп, ет өнімдеріне ерекше назар аударып отыр. Сонымен қатар, еліміздегі ірі сауда желілерінде «Береке Fest» акциясы басталып, халыққа нарықтан төмен бағада отандық өнімдер ұсынылады. Ауыл шаруашылығы жәрмеңкелері көбейіп, делдалдардың ықпалын азайту көзделуде. Бұл шаралар ішкі нарықты қолдап, тұтынушылар үшін қолжетімді бағаны қамтамасыз етуге бағытталған.

ҚАЛА ҚҰРЫЛЫСЫ САЛАСЫНДА АУҚЫМДЫ ЖҰМЫСТАР ЖҮРГІЗІЛУДЕ

Жетісу облысында сәулет және қала құрылысы саласындағы мемлекеттік саясатты іске асыру бойынша жүйелі жұмыстар атқарылуда. Биыл өңірдің кешенді қала құрылысы схемасы мен бірнеше қала-аудандардың бас жоспарлары әзірленуі жоспарланған. Сонымен қатар, барлық елді мекендердің электрондық картасы дайындалып, «Құқық бұзушылықтар картасы» порталына интеграциялануда. Елді мекендердің мекенжай деректері түгелделіп, жаңартылған ақпараттар Бас прокуратураның өңірлік департаментіне тұрақты түрде жолдануда. Басқарма сонымен қатар культтік нысандарды салуға рұқсат беру және ескі ғимараттарды сүру жұмыстары бойынша да мемлекеттік қызметтерді уақытылы көрсетуде.

«ТАЗА ҚАЗАҚСТАН» АЯСЫНДА АУҚЫМДЫ АБАТТАНДЫРУ ЖҰМЫСТАРЫ ЖҮРГІЗІЛУДЕ

Облыс әкімінің орынбасары Марлен Көлбаев өңірдегі абаттандыру жұмыстарының аяқ алысына тоқталды. Оның айтуынша, биылғы жылдың соңына дейін 21 саябақ, 6 аллея, 2 сквер, 2 орталық алаң, 49 аула, 81 балалар мен спорт алаңы абаттандырылады, соның 64 нысанында құрылыс жұмыстары аяқталды. Сондай-ақ көпқабатты тұрғын үйлердің 59 шатыры мен 13 қасбеті жөнделді. Оған қоса 70 ескерткіш қалпына келтіріліп, 7,9 шақырымы арық желілері жабдықталды, сондай-ақ 152 шақырым көше жолдарына жарық шамдары орнатылды. Бұл бағыттағы жұмыстар жалғастырылуда.

ОҚУШЫЛАРДЫ ТАМАҚТАНДЫРУҒА 7,1 МЛРД. ТЕҢГЕ БӨЛІНДІ

Жетісу облысында оқушыларды тегін тамақпен қамтуға 7,1 миллиард теңге қарастырылды. Оның 4,5 млрд теңгесі бастауыш сынып оқушыларының ыстық тамағына, ал 2,6 млрд теңгесі әлеуметтік осал топтағы 5–11 сынып оқушыларына арналған. Бүгінде өңірдегі 315 мектептің 280-інде ыстық тамақ, 10-ында буфеттік, ал 23-інде тасымал арқылы тамақтандыру ұйымдастырылған. Сонымен қатар, облыстағы 2 мектеп-интернатта балалар күн сайын толыққанды тамақпен қамтамасыз етіледі. Бұл шаралар білім алушылардың денсаулығын жақсартуға және әлеуметтік теңсіздікті азайтуға бағытталған.

«ЖАЙДАРМАН» ЖАҢА ФОРМАТТА ӨТЕДІ

Жетісу облысының қоғамдық даму басқармасы, «Jetisu jastary» КММ және облыстық «Жайдарман» филиалының қолдауымен өңірде жаңа жастар жобасы бастау алмақ. Осы жылдың қыркүйек-қазан айларында облыстың 8 ауданында және 2 қаласында іріктеу кезеңдері өтеді. Үздік командалар Жетісу облысы әкімінің Кубогы үшін бақ сынайды. Талдықорғанда Жетісу өңірлік республикалық лигасы өтпек. Мұндай лигалар бүгінде елде тек Астана, Алматы қалаларында және Жетісу облысында ғана бар. Жалпы жүлде қоры - 3 млн теңге. Жобаға мыңнан астам жас қатысады деп күтілуде.

5 ЖАҢА БАҒДАРШАМ ІСКЕ ҚОСЫЛАДЫ

Жол қозғалысы қауіпсіздігін арттыру мақсатында ертеңнен бастап Талдықорғанда 3 жаяу жүргіншіге арналған және 2 автокөлікке арналған жаңа бағдаршам жұмыс істей бастайды. Атап айтқанда, жаяу жүргіншілерге арналған бағдаршамдар келесі орындарға: Еркін ауылындағы Сүлейменов көшесіне, Н. Назарбаев даңғылы бойындағы «Мебельный» аялдамасына және Рақышев көшесіндегі «Foodmart» супермаркетінің жанына орнатылды. Сонымен қатар, автокөліктерге арналған бағдаршамдар Желтоқсан көшесімен қаладан шығатын айналма жол тұсына және Балпық би мен Сланов көшелерінің қиылысына орнатылды.

ҚАБАНБАЙ БАТЫР КӨШЕСІНДЕ ОРТАША ЖӨНДЕУ ЖҰМЫСТАРЫ БАСТАЛДЫ

Қаладағы негізгі көшелердің бірі Қабанбай батыр көшесінде орташа жөндеу жұмыстары басталып кетті. Жөндеу жұмыстары Абай көшесінің қиылысынан басталып, Н.Алдабергенов көшесіне дейінгі аралықты қамтиды. Жалпы ұзындығы 2,3 шақырым болатын жолға жаңа қатты асфальт жабындысы төселмек. Сала мамандарының айтуынша, жөндеу жұмыстары 2025 жылдың қазан айында толық аяқталады деп жоспарлануда.

(Ақпараттар ашық дереккөздерден алынды)

ОБЛЫСТА КҮЗГІ ЖИЫН-ТЕРІН ЖҰМЫСТАРЫ ЖАЛҒАСУДА

Жетісу облысында қант қызылшасынан басқа барлық ауыл шаруашылығы дақылдарын жинау жұмыстары жалғасуда. Бүгінгі күнге дейін 240,6 мың га немесе 87,1% дәнді дақыл жиналды. Оның ішінде бидай мен арпаны жинау толық аяқталды. Жалпы астық жинауға 10,7 мың трактор мен 1 009 комбайн жұмылдырылған.

Облыстық ауылшаруашылық басқармасы мамандарының мәліметінше, қазір 3,9 мың гектар жүгері алқабы шабылып 28 мың тонна дән жиналған. Биылғы жылы облыс бойынша жүгеріден 308 мың тонна өнім алу жоспарланыпты.

Майлы дақылдарға келер болсақ, 12,6 мың гектар алқап немесе 11,8% өнім жиналып, гектарынан 17,7 мың тонна өнім алынды.

6,3 мың гектарға себілген картоптың 4,9 мың гектары немесе 78,2%-ы жиналып, 104,5 мың тонна өнім алынды. Өр гектардың өнімділігі 213,9 центнерден айналды. Сондай-ақ, көкөніс алқабының 5,6 мың гектары немесе 82,1%-ы жиналып, 169,7 мың тонна өнім алынды. Орташа өнімділік гектарына 301,6 центнер. Бақша дақылдары толығымен жиналып, 48 мың тоннадан астам өнім алынды.

Ал қант қызылшасын жинау жұмыстарын 25 қыркүйекте бастау жоспарланған болатын. Қант қызылшасының өнімін облыстағы 2 қант зауыты 1 қазаннан қабылдай бастайды.

Жетісу облысы әкімінің баспасөз қызметі
Фототілшілер: Дмитрий Ерофеев, Жұмабай Мұсабеков

ҚЫЗЫЛАҒАШ СУ ҚОЙМАСЫ РЕКОНСТРУКЦИЯЛАНДЫ

Биыл Су ресурстары және ирригация министрлігі Жетісу облысындағы Қызылағаш су қоймасының реконструкциясын аяқтады. Су тасқыны үшін пайдаланылатын су жіберуге арналған канал нығайтылып, су қабылдайтын жаңа торап салынды.

Сонымен қатар заманауи бақылау датчиктері орнатылып, автоматтандырылған мониторинг жүйесі мен жергілікті хабарландыру жүйесі енгізілді. Сыйымдылығы 42,6 млн текше метр болатын су қоймасының реконструкциясы 6 680 гектар егістік алқабын сумен тұрақты қамтамасыз етуге мүмкіндік берді.

«АЛАТАУ-АҚПАРАТ»

«КІТАР TIME - 2025» ФЕСТИВАЛІ ӨТТІ

2025 жылдың 24 қыркүйегінде Қазақстан Республикасы Ұлттық академиялық кітапханасының бастамасымен республика көлемінде бір мезгілде «Kitap Time - 2025» IV жалпыұлттық кітап фестивалі аясында мерекелік іс-шара өтті.

Аталмыш шараға көрнекті тұлғалар - абайтанушы, философия ғылымдарының докторы, теолог Досым Қайырбекұлы Омаров, жазушы, тарихшы, Қазақстан Жазушылар одағының мүшесі, халықаралық «Алаш» әдеби сыйлығының иегері Жәди Шәкенұлы, шоқантанушы Бағдат Ақылбеков, ақын, Қазақстан Жазушылар және Журналистер одағының мүшесі Нүсіпбай Әбдірахым, сондай-ақ «Жетісу» газетінің бас редакторы, ақын

Жұматай Оспанұлы, Жетісу өңірінің ақын-жазушылары мен кітапхана оқырмандары қатысты.

Шара барысында Қазақстан әдебиетінің таңдаулы 100 кітабы аясында Абай Құнанбайұлының, Мұқағали Мақатаевтың, Ілияс Жансүгіровтың өлеңдері оқылып, «Кейіпкерлер үн қатады» атты шағын театрландырылған қойылым ұсынылды. Сондай-ақ, жазушы Жәди Шәкенұлының «Қан кешкен ханзадалар» атты кітабының тұсаукесері өтті.

Кітапхана фойесінде кітап жәрмеңкесі, «Роботтар әлемі» робототехника көрмесі мен «Қолөнер - сырлы өнер» атты қолөнер бұйымдарының көрмесі ұйымдастырылды.

Нұрила НҰРБОЛҚЫЗЫ

«АЛТЫН-ЕМЕЛ» МҰТП АУМАҒЫНДАҒЫ ТАБИҒИ ӨРТ СӨНДІРІЛДІ

Жетісу облысы Панфилов ауданы Айдарлы ауылынан 15 шақырым қашықтықта орналасқан «Алтын-Емел» мемлекеттік ұлттық табиғи паркінің аумағында болған табиғи өрт ҚР Төтенше жағдайлар министрлігінің құтқарушыларының күшімен толықтай сөндірілді.

23 қыркүйекте ҚР ТЖМ «Қазавиақұтқару» су төгетін құрылғысы бар МИ-8 тікұшағы жұмылдырылып, жалпы көлемі 72 тонна болатын 24 рет су төгу жұмысы жүргізілді. Өрттің жалпы ауданы 45 гектарды құрады.

Тілсіз жауды ауыздықтауға Жетісу және Алматы облыстарының ТЖД күштері мен құралдары, «Алтын-Емел» мемлекеттік ұлттық табиғи паркі қызметкерлері, «Қазавиорманқорғау», Жаркент орман шаруашылығы, жергілікті атқарушы органдар, сондай-ақ «Қазавиақұтқару» әуе кемесі жұмылдырылды. Барлығы шамамен 120 адам жеке құрам және 30-дан астам техника қатысты.

Жетісу облысы ТЖД

ДЖЕКИ ЧАН АЛМАТЫҒА КЕЛДІ

23 қыркүйек күні әйгілі актер әрі жекпе-жек өнерінің шебері Джеки Чан Алматы әуежайында көзге түсті деген жаңалықты еліміздің түрлі ақпараттық сайттары жарысып жазуда.

71 жастағы әлемдік жұлдызды әуежайдан Salem Entertainment медиакомпаниясының өкілдері күтіп алған. Бұл компания «5:32», «Қара аула», «Шекер» секілді танымал сериалдарымен белгілі.

Актердің Қазақстанға сапарының нақты мақсаты әзірге ресми түрде жарияланған жоқ. Алайда танымал кинокритик Карим Қадырбаев жақын арада Джеки Чан қатысатын жаңа жобаның жай-жапсарын бөлісетінін мәлімдеді.

Сонымен қатар, жұрт арасында Джеки Чанның «Қайрат» пен «Реал Мадрид» арасындағы ойынды көруге келуі мүмкін деген әңгімелер де айтылып жатыр.

ПРЕЗИДЕНТ КАЗАХСТАНА ВСТРЕТИЛСЯ С ГЕНСЕКОМ ООН

Президент Казахстана Касым-Жомарт Токаев провел встречу с Генеральным секретарем ООН Антониу Гутерришем, передает Ulysmedia.kz. ссылаясь на пресс-службу Акорды.

В Нью-Йорке открылась 80-я сессия Генеральной Ассамблеи Организации Объединённых Наций. Более 150 глав государств и правительств собрались для обсуждения наиболее актуальных вопросов глобальной повестки. В рамках сессии планируется рассмотреть вопросы изменения климата, международной безопасности, развития и сотрудничества.

На встрече с генеральным секретарем ООН Антониу Гуттеришем Касым-Жомарт Токаев подтвердил, что Казахстан будет и впредь поддерживать ООН и содействовать её роли в укреплении мира, стабильности и устойчивого развития. В рамках встречи был подписан Меморандум о функционировании Регионального центра ООН по целям устойчивого развития для Центральной Азии и Афганистана.

ДОНАЛЬД ТРАМП ВЫСКАЗАЛ СВОЁ МНЕНИЕ О ТОКАЕВЕ

Президент США Дональд Трамп написал в своей социальной сети Truth о своих переговорах с президентом Казахстана Касым-Жомартом Токаевым - сообщает kursiv.media.

«Казахстан заключил крупнейшую в истории сделку по закупке локомотивов и железнодорожного оборудования, произведённого в Соединённых Штатах, на сумму 4 миллиарда долларов. Поздравляю президента Токаева с этой крупной покупкой», — написал Трамп.

Президент США отметил, что железные дороги сыграли важнейшую роль в развитии Америки и мира. «Эта отрасль вернётся с новой силой», — сказал он. Стоит отметить, что, согласно соглашению, американская компания Wabtec поставит в Казахстан 300 локомотивов и дополнительное оборудование. Церемония подписания документа прошла в Нью-Йорке.

В ЧЕСТЬ ДНЯ ТРУДА В ЖЕТИСУ НАГРАДИЛИ ЛУЧШИХ РАБОТНИКОВ

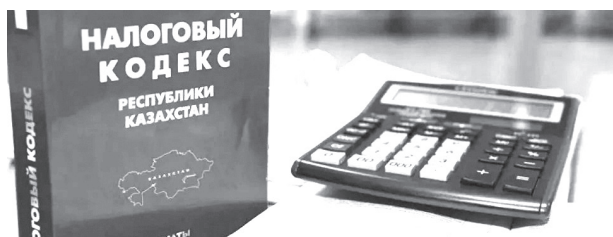
Во Дворце языков г. Талдыкоргана состоялось праздничное мероприятие, приуроченное ко Дню труда, передает корреспондент Vestnik19.kz

Напомним, специальная дата в календаре приходится на последнее воскресенье сентября.

В этот день 12 сотрудников различных отраслей экономики, передовиков производства, а также представителей трудовых коллективов области, отличившиеся ударным трудом, были отмечены наградами.

В МАЖИЛИСЕ ПОТРЕБОВАЛИ ОТМЕНИТЬ «СЕКРЕТНЫЕ ПРАВИЛА» В НОВОМ НАЛОГОВОМ КОДЕКСЕ

Депутатская фракция «Ак жол» направила депутатский запрос премьер-министру Олжасу Бектенову с требованием пересмотреть нормы нового Налогового кодекса, сообщает Exclusive.kz.

В запросе говорится, что такая практика, как «секретные критерии» управления налоговыми рисками, которые налоговые органы применяют при мониторинге бизнеса, противоречит Конституции, принципу презумпции добросовестности предпринимателей, закреплённому в Предпринимательском кодексе, а также поручениям Президента Касым-Жомарта Токаева, который 8 сентября в Послании народу потребовал прозрачности и открытости налогового администрирования. Это превращает предпринимателей в заложников тайных решений чиновников, говорится в депутатском запросе.

НАДО УСКОРИТЬ РАБОТУ ПО ПРИВАТИЗАЦИИ ФУТБОЛЬНЫХ КЛУБОВ

Президент Казахстана призвал ускорить работу по приватизации футбольных клубов. «Профессиональный спорт надо рассматривать и как бизнес индустрию, которая приносит солидный доход. Без этого, как показывает мировая практика, футбол в Казахстане не получит развитие.», — заявил президент Казахстана Касым-Жомарт Токаев.

«Клубы не должны полагаться только на областные бюджеты. Нужно учиться зарабатывать самим, как это происходит во всем мире. Если клубы будут частными, то они получат право приглашать иностранных спортсменов», — сказал тогда Токаев. В марте этого года в Казахстане выбрали 461 субъект, предлагаемый к передаче в конкурентную среду, в этом списке оказались семь футбольных клубов.

(Источник: сайт «Спортс-Казахстан»)

КОРОТКО ОБО ВСЕМ

ГЛАВА ПОЛИЦИИ ЖАМБЫЛСКОЙ ОБЛАСТИ УВОЛИЛСЯ ПОСЛЕ АРЕСТА СВОЕГО ЗАМЕСТИТЕЛЯ

Стало известно о том, что Бакытжан Малыбаев покинул пост главы полиции Жамбылской области, передает Ulysmedia.kz. Полковник Бакытжан Малыбаев освобождён от должности начальника департамента полиции Жамбылской области. Он занимал эту должность год - с 24 сентября 2024 года. Ранее сообщалось, что заместителя начальника департамента полиции Жамбылской области уволили со службы и водворили в изолятор временного содержания. Позже министр внутренних дел Ержан Саденов заявил о чистке в рядах МВД после ареста замглавы полиции Жамбылской области.

БЫВШИЙ ГЛАВНЫЙ ТРАНСПОРТНЫЙ ПРОКУРОР КАЗАХСТАНА ЗАДЕРЖАН В ГЕРМАНИИ

Бывший главный транспортный прокурор РК Максат Дуйсенов, находившийся в международном розыске, задержан в Германии. Об этом сообщает МВД. Уточняется, что он был пойман немецкими правоохранительными органами. Разыскиваемый был установлен и взят под стражу немецкими правоохранительными органами в рамках международного сотрудничества по линии Интерпола, - говорится в сообщении. Главным транспортным прокурором РК Дуйсенов был с августа 2018 года по апрель 2019-го. Его назначили на должность приказом Кайрата Кожамжарова во время его работы генпрокурором. Сам Кожамжаров, напомним, проходит сейчас по делу о превышении должностных полномочий и легализации преступных доходов.

ДЕПУТАТ ПРИЗВАЛ ОТКАЗАТЬСЯ ОТ «ИГР БУДУЩЕГО»

«Игры Будущего» (Games of the Future) — это международный мультиспортивный гибридный формат соревнований, где участники показывают свои навыки и выносливость как в классических, так и в цифровых (киберспортивных) цифровых дисциплинах. Казахстан получил право провести международный турнир «ИГРЫ БУДУЩЕГО 2026» с 18 июля по 1 августа 2026 года - передает корреспондент Tengrinews.kz.

Мажилисмен Сергей Пономарёв в депутатском запросе на имя премьер-министра Олжаса Бектенова предложил перенести проведение турнира «Игры будущего» из-за нехватки средств и сложной экономической ситуации. В нынешних экономических условиях тратить миллиарды тенге нецелесообразно. Проведение «Игр будущего» может стоить государству около 62 миллиардов тенге.

РОССИЯ НЕ ТИГР, А МЕДВЕДЬ

Пресс-секретарь президента России Дмитрий Песков ответил на заявление американского лидера Дональда Трампа, назвавшего Россию «бумажным тигром». По словам Пескова, сравнение некорректное: Россия ассоциируется не с тигром, а с медведем, а «бумажных медведей не существует». Выражение о бумажном тигре, отметил Песков, относилось к российской экономике. Однако для России образ тигра не характерен. Дональд Трамп сделал соответствующее заявление, рассуждая о ситуации вокруг Украины. Он заявил, что проводимая Россией спецоперация является «бессмысленной войной», которая затянулась уже на три с половиной года. По его словам, по-настоящему сильная военная держава смогла бы одержать победу в таком конфликте меньше чем за неделю.

(Все материалы взяты из открытых источников)

МЕМЛЕКЕТТІК САТЫП АЛУ ЖҮЙЕСІНДЕ ЖЫЛҚЫ ЕТІ НЕГЕ ЖОҚ?

«БҮГІНДЕ БАРЛЫҚ ҚОҒАМДЫҚ ТАМАҚТАНУ ОРЫНДАРЫНДА, ӘСКЕРИ БӨЛІМДЕРДІҢ, МЕКТЕП ПЕН БАЛАБАҚША, ӨНДІРІС ОРЫНДАРЫНДАҒЫ АС-ХАНАЛАРДА СИЫР ЕТІ БІРІНШІ ОРЫНДА ТҰР. МЕМЛЕКЕТТІК САТЫП АЛУ ЖҮЙЕСІНДЕ ДЕ СИЫР ЕТІ ЕРЕКШЕ СҰРАНЫСТА.

БІЗ ЖЫЛҚЫНЫ ТӨРТ ТҮЛІКТІҢ ТӨРЕСІ ДЕЙМІЗ. ЖЫЛҚЫ МЕН ҚАЗАҚ ЕГІЗ ҰҒЫМ ДЕЙМІЗ. ДЕЙТҰРҒАНМЕН ЖЫЛҚЫНЫҢ ЕТІ МЕМЛЕКЕТТІК САТЫП АЛУ ЖҮЙЕСІНЕ ЕНГІЗІЛМЕГЕН. НЕЛІКТЕН? ҚАЗІР ОСЫ МӘСЕЛЕНІ КҮН ТӘРТІБІНЕ ҚОЙДЫМ. БҰЛ ДЕГЕН МЫҢДАҒАН АУЫЛДА МАЛ ҰСТАП ОТЫРҒАН ША-РУАЛАР ҮШІН ЖАҚСЫ МҮМКІНДІК БОЛАР ЕДІ», - ДЕГЕН ЕДІ «RESPUBLICA» ПАРТИЯСЫНЫҢ ТӨРАҒАСЫ АЙДАРБЕК ХОДЖАНАЗАРОВ.

Осы мәселені өз Фейсбук парақшасында жариялаған әріптесіміз Гүлназ Мұстапа «Республика» партия төрағасы Айдарбектің сөзін құптайды.

«Рас-ау! Ол кісінің сөзіне менің де қосарым бар. Жылқы еті құнды да, құнарлы, пайдалы, жеңіл, сіңімді тағам. Жылқы етінің физикалық, химиялық, биологиялық қасиеттері жөнінде көптеген ғылыми мәліметтер жетерлік.

XIX ғасырдың өзінде Г.Архангельский деген дәрігер бір мақаласында «Жылқы етіне аса бағалы және арзан дәрі ретінде қараған жөн», - деген дәлелдерімен бөліскен екен.

Мекемелер тек сиыр етін ғана сатып алуы керек деген мәселе қайдан пайда болған және жылқының еті неге жарамсыздардың қатарында қалып қалған? Ходжаназаров көтерген мәселені қолдау қажет!!! Жылқының етін жақсы көрмейтін қатаң жоқ. Олай болса, жоғарыдағы аталған мекемелердегі адамдарға оны неге бергізбейміз? Парадокс. Оңды шешім шығады деген сенімдемін», - дейді автор.

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЖЫЛҚЫ САНЫ СОҒЫ 5 ЖЫЛДА ЕКІ ЕСЕГЕ КӨБЕЙГЕН

2025 жылдың алғашқы алты айында ірі қара мен жылқы саны айтарлықтай артты. Ауыл шаруашылығы министрлігінің мәліметінше, сиыр 8,8 млн, ал жылқы 4,7 млн басқа жеткен деп хабарлайды Juzmedia.kz. Ауыл шаруашылығы министрлігіне сілтеме жасап. Бұл нені білдіреді? Жылқы етіне деген сұраныстың төмендігі емес пе? Сұраныс аз болған соң жылқы еті бағасының да қымбаттамағаны ма? Көпшілік бұл сұрақтың пайда болу себебі, сиыр еті бағасының өсуі болып табылады, - деген уәж айтады.

Сараптаушылардың айтуынша жылқы басының өсуі бойынша біз ішкі нарықты жылқы етімен өзіміз толықтай қамтамасыз ете алатын жағдайға жеткіздік. Осы қарқын сақталатын болса, жылқының көптігінен бұл сала дағдарысқа ұшырауы мүмкін. Ол дегеніңіз ішкі нарықта өнім өтпей қалса, түрлі шектеулер салдарынан экспортымыз аз болса, жылқы етін өндіру жөнінен дағдарыс болуы мүмкін деген сөз. Демек, жылқы етін молынан экспортқа шығарудың жолын қазірден бастап қарастырмаса тағы болмайды дейді. Бірақ, біз жылқы санының көптігінен әлемде алғашқы ондыққа еңсек те, ет өндіруден жетекші елдердің қатарына кіре алмай келеміз. Кейбір деректер бойынша, елдегі жылқылардың 50-ге жуық пайызы жекелеген адамдарда, 45%-ы шаруалардың қорасында болса, 7,2%-ы ғана үлкен шаруашылықтардың қолында тұр. Яғни, үлкен шаруа қожалықтарға қарағанда жеке шаруалардың ет экспорттауға мүмкіндігі аз. Қазірдің өзінде жылқы етінің көрші елдерге экспортқа шығатыны белгілі. Мәселен, Орталық Азия елдеріндегі көршілерімізде шамамен 825 мыңдай бас жылқы бар. Соның жартысы бір Қырғызстанға тиесілі. Ал, Өзбекстан, Тәжікстан, Қырғызстан, Түркіменстан елдерінде 57 млн халық тұрады. Яғни, олар да өздерін жылқы етімен толық қамтамасыз ете алмайды, әрі олар жылқы етін қазақтар сияқты тағамға пайдаланбайды.

Жылқы санының көптігінен шығыс пен солтүстіктегі көршілеріміз де әлемде алғашқы ондыққа тұр. Дейтұрғанмен, Қытайда 1,4 млрд, Ресейде 146 млн халық тұратынын ұмытпайық. Қос көрші де өзін жылқы етімен толық қамтамасыз ете алмайды. Содан екі алып держава жылқы етін Құдай қосқан көршілері Моңғолиядан тасы-

малдайды. Жылқы еті экспортындағы біздің басты бәсекелесіміз де осы Моңғолия. Неге десеңіз, 3,2 млн халық тұратын елде 4,2 млн бас жылқы бар. Жылқының көптігі соншалықты, мыңдаған тонна етін Моңғолия солтүстік пен оңтүстіктегі көршілеріне сатып жатыр – дейді, ғаламтор материалдары (STUD.KZ сайты)

ІШКІ НАРЫҚТАҒЫ ЖЫЛҚЫ ЕТІ

Біздің ішкі нарықтағы жылқы еті, негізінен, базарда тұр. Базарда бәсеке көп болғандықтан ол қазір сиыр етінен арзан. Ал жылқы етінен жасалатын өнімдер жасайтын шағын цехтар саны аз деуге болады. Жылқы етін консервілейтін ет комбинаттарының да саны мен қуаты бола тұра, жылқы еті өнімдері ішінде аталынбайды. «Қазақстанда жасалған» деген маркамен жылқы еті консервіленген банкалар ілуде бір кездеседі, тіпті жоққа тән деп айтсақ та болады.

Соған қарамастан, GOV.KZ сайтындағы деректерге сүйенсек, Қазақстанның ет өңдеу саласы оң даму динамикасын көрсетуде. 2025 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша елімізде 213 ет өңдеу кәсіпорны жұмыс істейді екен, оның ішінде 34-інде сою цехтары бар, ал 179-ы – шағын және орта

кәсіпорындар.

Өткен жылы жаңа және салқындатылған ет өндірісі 5%-ға өсіп, 79,9 мың тоннадан 83,8 мың тоннаға жеткен. Шұжық өнімдері өндірісі 5,2%-ға артып, 68,4 мың тоннадан 71,9 мың тоннаға дейін көбейген. Ет консервілері өндірісі 4,9%-ға өсіп, 5,9 мың тоннадан 6,2 мың тоннаға жеткен. 2025 жылы да бұл өсім жалғасуда. Жылдың алғашқы үш айында: барлық түрдегі ет өндірісі — 2,8%-ға, қосалқы өнімдер — 20%-ға, шұжық өнімдері — 12,6%-ға, ет консервілері — 34,6%-ға артты. Бұлардың ішінде жылқы малы аталынбайды. Соныстағы малдар негізінен сиыр мен қой етінен жасалған өнімдер. Негізгі экспорт бағыттары: Өзбекстан — 20,7 мың тонна сиыр еті және 13,9 мың тонна қой еті, БАӘ — 1,2 мың тонна қой еті, Иран — 1,2 мың тонна қой еті. 2025 жылдың алғашқы екі айында: сиыр және қой етінің экспорты — 2 есеге, шұжық өнімдерінің экспорты — 2,7%-ға, ет консервілерінің экспорты — 3,6 есеге артты.

ЖЫЛҚЫ ЕТІНІҢ ПАЙДАСЫ

Қазақ үшін жылқы етінің пайдасы көп. Оның еті де, қазы-қартасы да, жал-жаясы да, қымызы да, саумалы да қазақ дастарханының төрінен орын алады. Білгіштердің айтуынша, жылқы еті 17 түрлі ауруға ем. Қысқаша айтқанда, жылқы етімен қоректенгенде өт айдау әсері бар. Қандағы холестеринді төмендету мүмкіндігіне байланысты жылқы еті ағзадағы зат алмасу процесін реттейтін өнім ретінде тиімді, ал төмен майлылығы диета үшін, салмақ тастау үшін тамаша қолайлы етеді. Жылқы еті құрамында бірқатар дәрумендер мен микроэлементтер бар, олардың арасында ерекше А, Е, В тобындағы дәрумендерін және темірді атауға болады.

Осыған қоса, жылқы етінде көмірсулар өте аз, бір проценттен көп емес. Бұндай орта көптеген бактериялардың дамуына қолайлы жер, ал еттің өзін сақтау оңай емес, ол тек соғымға ғана қажетті азық – дейді білгіштер. Сіз не дейсіз?

Баян ТАҚАТАРОВА

«Алатау»

МЕРЕКЕ АЯСЫНДА

ҚАРТТАР АСЫЛ ҚАЗЫНАМЫЗ

Қария - өткеннің куәсі, болашақтың ақылшысы. Саналы ғұмырын ел игілігіне арнап, адал еңбек өткен қарттар - ұрпаққа үлгі, елге тірек. Алда келе жатқан қарттар күніне орай өңіріміздегі қариялар жайлы қалам тербемесек айыпты болармыз. Осы ретте еліне еңбегі сіңген ардақты жандардың бірі - Қабдолда Жұмағожаұлымен сұхбаттасудың реті түскен екен. Өмір жолы өнегеге толы, маңдай терімен мәртебе тапқан қарапайым еңбек адамының тағдыры - бүгінгі жастарға тағылым, ертеңгі тарихқа өшпес мұра болып қалары анық.

Қабдолда Жұмағожаұлы - бір ғасырға жуық ғұмырында маңдай терімен ел еңсесін көтеруге үлес қосқан абзал жан. Ол 1936 жылы 15 ақпанда бұрынғы Алматы облысы, Гвардия ауданы, Тастыөзек ауылында дүниеге келген. Көзін ашқалы кең даланың құшағында, табиғаттың тынысымен біте қайнасып өскен Қабдолда ақсақал жастайынан еңбекке ерте араласқан екен. Қара жұмыстан қашпай, қайыспай, маңдай терін төгіп, елге қызмет етуді өмірлік мұратым деп санадым дейді ол кісі өз сөзінде.

Білімге деген ынтасы бала кезден ояу болған жас Қабдолда Шоқан ауылындағы орта мектептен сауатын ашты. Өмірдің өз мектебінен де өтіп, талай сыннан сүрінбеген қайсар азамат еңбек жолын қарапайым моторист болып бастаған. Сауын фермасындағы ауыр еңбектен де шет қалмай, таңмен таласа тұрып, ауылдың тіршілігіне жастайынан кіріскен азамат. Уақыт

өте келе, ақыл тоқтатқан Қабдолда ұзақ жылдық қара еңбектің арқасында өз ісінің шеберіне айналған.

Мақала кейіпкерінің айтуынша, 1954 жылы Талдықорған қаласына барып, жүргізуші курсын тәмамдапты. Бұл кезең - ел еңсесін тіктеп, ауыл шаруашылығы қарқынды дамып келе жатқан уақыт еді. Қабдолда Жұмағожаұлы сол үдерістің бел ортасында жүріп, ауылдағы «колхоз» тіршілігіне белсене араласты. Жүк көлігін тізгіндеп, талай қиындықты еңсеріп, елдің қажетіне жарады. Көптің көңілінен шығып, адал еңбектің нәтижесінде алғысқа бөленді.

1960 жылдан бастап механизатор болып, темір тұлпармен жер жыртып, егін еккен Қабдолданың еңбегі жерге жан бітіріп, халықтың ырысын теріп алатын ауыр да абыройлы жұмыс деп есептейміз. Ақсақал бұл міндетті де адал атқарып, ауылдастарының арасында зор сый-құрметке ие болды.

Өмірлік серігімен тату-тәтті ғұмыр

көшіп, 8 баланың әкесі ретінде еш нәрседен тарықтырмай өсірген асқар тауға айналды. Балаларын еңбекпен тәрбиелеп, әрқайсысына адалдық пен жауапкершілікті үлгі етіп көрсетті. Қазір де ұрпағы өсіп-өніп Қабдолда атаның шаңырағында немере-шөберелерінің сылдыр күлкісі жұбайының бос қалған орнын жоқтатпай атайдың көз қуанышына айналып отыр.

Қабдолда Жұмағожаұлының ерен еңбегі ел арасында ескерусіз қалмады. Ол түрлі ордендер мен медальдарды кеудесіне таққан еңбек ері. Әсіресе, Ұлы Отан соғысы жылдарында тылда төккен маңдай тері - бүгінгі

бейбіт күннің іргетасы іспеттес. Сол қажырлы еңбегі үшін жақында, жеңістің 80 жылдығына орай арнайы төсбелгімен де марапатталды.

Бүгінде Қабдолда ақсақал зейнеткерлік демалыста. Алайда оның өмір жолы - тек өткен күннің тарихы емес, бүгінгі ұрпаққа үлгі болатын шынайы еңбектің көрінісі. Осындай арда азаматтарамыз аразыда күн өткен сайын санаулы болып барады.

Қария - елдің шежіресі, ұрпақтың тәрбиешісі.

Өткен өмірдің өрнегін жүрегінде сақтап, келешекке өнеге етіп жеткізетін - осындай абзал жандар. Қабдолда Жұмағожаұлы сынды ардақты ақсақалдардың өмір жолы - тек бір адамның тағдыры емес, тұтас бір дәуірдің тарихы. Адал еңбекпен аты танылған, ұрпағына парасат пен өнегені мұра еткен осындай қарияларымыз - елдің рухани тірегі. Оларға құрмет көрсету - болашаққа құрмет көрсету деп есептейміз. Қариялар күні құтты болсын, оқырман!

Нұрила НҰРБОЛҚЫЗЫ
Кербұлақ ауданы

ЖАҢА САЛЫҚ КОДЕКСІНЕ ҚАНДАЙ ӨЗГЕРІСТЕР ЕНДІ?

Бейсен Құранбек атындағы Журналистер үйінде өткен жиын-да Жетісу облысы бойынша Мемлекеттік кірістер департаменті басшысының орынбасары Сапар Сатайұлы Шайкенов елімізде 2026 жылдан бастап күшіне енетін жаңа Салық кодексінің түбегейлі өзгерістерді таныстырды. Президент Қасым-Жомарт Тоқаев қол қойған құжат (2025 жылғы 18 шілдедегі ҚР Заңы №214-VIII) салық жүйесін заман талабына сай жетілдіруге бағытталған дегенді айтады маман.

Реформаның басты жаңалығы – қосылған құн салығының (ҚҚС) мөлшерлемесі 12 пайыздан 16 пайызға дейін көтеріледі. Бұл соңғы 20 жылда алғаш рет жасалып отырған қадам. Қазіргі есеп бойынша, егер 2025 жылы Қазақстанда ҚҚС түсімі шамамен 5,4 триллион теңгені құраса, мөлшерлеме көтерілгеннен кейін бюджетке қосымша 1,5 триллион теңгеден астам кіріс түсуі мүмкін екен. Сонымен бірге тіркеу шегі екі есеге төмендеп, 20 мың АЕК-тен 10 мың АЕК-ке дейін қысқарады. Бұл дегеніміз, бұрын ҚҚС төлемейтін шамамен 40 мыңнан астам кәсіпкер енді осы санатқа қосылады деген сөз.

Әлеуметтік маңызы бар салаларға қолдау күшейтілді. Мысалы, дәрі-дәрмек пен медициналық қызметке 2026 жылдан бастап 5 пайыздық ҚҚС енгізіліп, 2027 жылы ол 10 пайызға дейін өседі. Ал ауыл шаруашылығы өнімдерін өндірушілер үшін қайтарылатын

ҚҚС көлемі 70 пайыздан 80 пайызға дейін ұлғайтылады. Бұл саладағы кәсіпкерлерге жыл сайынғы үнем 200 миллиард теңгеге жуық болуы мүмкін деп күтілуде.

Жеке табыс салығында (ЖТС) прогрессивті шкалаға көшу – ең маңызды өзгерістердің бірі. Жылына 8 500 АЕК-тен (қазіргі шамамен 33,5 миллион теңге) төмен табысқа 10 пайыздық салық сақталса, осы сомадан

жоғары табысқа 15 пайыздық мөлшерлеме салынады. Сарапшылардың есебінен, бұл жүйе ең жоғары табыс табатын 5–7 пайыз халықтың салық жүктемесін арттырады, ал орташа және төмен жалақы алатындардың жағдайына әсер етпейді.

Әлеуметтік әділдікке бағытталған тағы бір қадам мүгедектігі бар азаматтарға жеңілдіктің кеңеюі. Бұрын І және ІІ топтағы мүгедектер үшін жылдық шегерім 882 АЕК болса, енді ол 5000 АЕК-ке дейін көбейтілді. Бұл өзгеріс шамамен 350 мың адамды қамтиды.

Сонымен бірге Бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қорынан төленетін зейнетақы ЖТС-тан толық босатылады.

Корпоративтік табыс салығында да саралау бар. Банкер мен құмар ойын бизнесіне мөлшерлеме 25 пайыз болып бекітілді. Есесіне ауыл шаруашылығы компаниялары үшін ставка 10 пайыздан 3 пайызға дейін төмендеді. Бұл 70 пайыздық қысқаруға тең.

Сарапшылар мұны агросекторға жыл сайынғы ондаған миллиард теңге көлемінде салықтық демеу болатынын айтады.

Салық есептілігін жеңілдету де назардан тыс қалған жоқ. Бұған дейін кәсіпкерлер 39 түрлі есептілік нысанын тапсырып келсе, енді олардың 12-сі қысқартылып, жалпы саны 27 есептік нысан ғана қалады. Бұл шағын бизнеске айтарлықтай жеңілдік береді. Сонымен бірге, егер салық декларациясы уақытылы тапсырылмаса, ол автоматты түрде «нөлдік» көрсеткішпен қабылданады. Яғни, кәсіпкерлер әкімшілік айыппұлдан босатылады.

Сонымен қатар, жаңа кодекс «сән-салтанат салығын» енгізіп отыр. 2026 жылдан бастап құны

75 миллион теңгеден асатын көліктерге, 100 млн теңгеден асатын яхталар мен жеке ұшақтарға да 10 пайыздық акциз салынады. Мәселен, құны 450 млн теңгеден асатын жылжымайтын мүлік үшін оның құнының 2% мөлшерінде салық белгіленеді.

Жалпы алғанда, бұл өзгерістер мемлекет бюджетіне триллиондаған теңге қосымша кіріс әкеліп қана қоймай, әлеуметтік осал топтарды қолдауға, бизнесті ашық жүргізуге және экономиканы көлеңкелі айналымнан арылтуға бағытталған. Енді байлықты әділ бөлу қағидаты айқындала түсіп, табысы мол азаматтар мен компаниялар елдің дамуына көбірек үлес қосатын болады деген тұжырымдар бар.

P.S. ҚҚС-ның 12 пайыздан, бірден 16 пайызға көтерілгені халық арасында қызу талқыға түсті. Әлеуметтік желілерде де азаматтар: «салық көбеймеген кезде де күн санап азық-түлікке, түрлі қызметтер мен заттарға баға қосылып жатқанда, енді тіптен қымбатшылық болады деген сөз ғой», «Бұрын альпен гольд шоколады 800 теңгеге алсақ, енді 1600 бола ма?», «нанды 1000 теңгеге сатып алғым келмейді» дегендей түрлі пікірлерімен бөлісуде. Салық көбейді делік, ал енді нәліктен ең төмен жалақы мөлшері әлі өзгеріссіз? Жалақыға қанша пайыз қоспақ екен?

Гүлнұр ЕРМҰХАНҚЫЗЫ

ҚАРАТАЛДА ЖАҢА САЛЫҚ КОДЕКСІ ТАЛҚЫЛАНДЫ

23 қыркүйек күні Жетісу облыстық Мемлекеттік кірістер департаменті мен Жетісу облысы Кәсіпкерлер палатасының Қаратал ауданы филиалы бірлесіп аудан әкімдігінің мәжіліс залында маңызды ақпараттық семинар өткізді. Жиынның мақсаты – 2026 жылдың 1 қаңтарынан бастап күшіне енетін жаңа Салық кодексінің негізгі нормаларын жергілікті тұрғындар мен кәсіпкерлерге кеңінен түсіндіру.

Семинарға аудан кәсіпкерлері, шаруа қожалықтарының жетекшілері, мемлекеттік мекемелердің қызметкерлері және қоғамдық ұйымдардың өкілдері қатысты. Облыстық кірістер департаментінің мамандары жаңа салық жүйесіндегі өзгерістерді слайдтар арқылы таныстырып, әрбір норманың мазмұнын нақты мысалдармен түсіндірді.

Жаңа кодекстің басты жаңалықтары

Жаңа Салық кодексінде ел экономикасының ашықтығын арттыруға, салық төлеушілердің жауапкершілігін күшейтуге және бизнес жүргізуді жеңілдетуге бағытталған бірқатар өзгерістер бар.

Қосылған құн салығы (ҚҚС): 2026 жылдан бастап 16 пайызды құрайды. Дегенмен, әлеуметтік маңызы бар тауарлар мен медициналық қызметтерге жеңілдетілген мөлшерлеме сақталады.

Жеке табыс салығы (ЖТС): прогрессивті жүйе енгізіліп, жоғары табысы бар азаматтар үшін салық

мөлшерлемесі 15 пайызға дейін көтеріледі. Бұл – табыстың әділ бөлінуіне ықпал ететін қадам ретінде бағаланды.

Корпоративтік табыс салығы (КТС): жалпы мөлшерлеме 20 пайыз болса, банк, сақтандыру және ойын бизнесі секілді салалар үшін 25 пайыз деңгейінде белгіленді. Ал ауыл шаруашылығы өндірушілері жеңілдікпен қала береді.

Көлік салығы: көліктің жасы мен қозғалтқыш көлеміне қарай қайта есептеліп, ескі көліктерге жеңілдіктер

қарастырылды.

Зейнетақы жинақтары: Бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қорынан алына-тын қаражат енді салықтан босатылады. Бұл өзгеріс әлеуметтік осал топтар үшін үлкен қолдау болмақ.

Әкімшілік жеңілдіктер: салық есептілігінің формалары қысқарып, арнайы салық режимдері үш бағыт бойынша жүйеленді. Декларацияларды алдын ала толтыру механизмі енгізіліп, кәсіпкерлердің уақытын үнемдеуге жағдай жасаланды.

Талқылау барысы

Семинарда қатысушылар

белсенділік танысты, сұрақтарын қойды. Көбінесе ҚҚС мөлшерлемесінің артуы мен ЖТС-тың прогрессивті шкаласы көп талқыланды. Кәсіпкерлер бұл өзгерістердің шағын және орта бизнеске әсері жайлы пікір білдіріп, нақты мысалдар арқылы өз ойларын ортаға салды.

Мамандардың айтуынша, салық мөлшерлемелерінің артуы белгілі бір жүктеме тудырғанымен, ол көлеңкелі экономиканы азайтып, бюджет кірісін әділ бөлуге септігін тигізеді. Сонымен қатар, жеңілдіктер жүйесі әлеуметтік топтарды қорғауды көздейді.

Жиын соңында қатысушылар мұндай кездесулердің маңызын ерекше атап өтті. Жаңа Салық кодексі – тек салық мөлшерлемелерінің өзгерісі ғана емес, ол мемлекеттің әлеуметтік-экономикалық дамуындағы жаңа кезеңнің бастауы. Қараталдық кәсіпкерлер мен тұрғындар үшін уақытылы берілген ақпарат болашақтағы жұмысын жоспарлауға, ал мамандар үшін халықпен ашық диалог орнатуға мүмкіндік берді.

Қ. АБЕНОВ

ЖИНАЛЫС

«АДАЛ АЗАМАТ ТӘРБИЕЛЕУДЕГІ ЖАУАПТЫ АТА-АНА, ҚОЛДАУШЫ ҰСТАЗ ЖӘНЕ ҚАУІПСІЗ МЕКТЕП»

Ағымдағы жылдың 17 қыркүйегінде Мағжан Жұмабаев атындағы №19 орта мектеп-гимназиясында мектеп әкімшілігі мен әдеп-құқық жұмысы жөніндегі ментордың бірлескен жұмыс жоспары аясында «Адал азамат тәрбиелеудегі жауапты ата-ана, қолдаушы ұстаз және қауіпсіз мектеп» тақырыбында жалпы ата-аналар жиналысы өткізілді.

Жиналыс барысында келесідей мәселелер талқыланды:
- Оқу-тәрбие үдерісінің қазіргі жағдайы;
- Оқушылардың үлгерімі мен тәртібі;
- Жаңа оқу жылындағы мақсат-міндеттер;
- Қазіргі қоғам жағдайындағы жасөспірімдер арасындағы құқықбұзушылықтардың алдын-алу;
- Мектеп пен ата-ана арасындағы өзара байланысты нығайту және т.б.

Аталған жиналыста мектеп директоры Замзина Қарлығаш Келісқызы ата-аналарды бүгінгі күнгі мектептің тыныс-тіршілігінен ха-

бардар етіп, оқушылардың және ұстаздар қауымының ғылыми-шығармашылық бағыттағы жетістіктерін атап өтті. Директордың тәрбие ісі жөніндегі орынбасары Қожекенова Айгүл Ақжанқызы мектеп формасының талаптарымен және тәрбие жұмысында атқарылып жатқан іс-шаралар жоспарымен, мектеп медбикесі Абишева Жұлдыз Алетаевна оқушылар арасында салауатты өмір салтын қалыптастыру жолдары және негізгі гигиеналық талаптармен таныстырды. Мектептің әдеп-құқық жұмысы жөніндегі менторы Дәрібай Ғалымжан Серікжанұлы бала алдындағы ата-ананың

заңды жауапкершілігі, берекелі отбасыны қалыптастыру жолдары жайында түсіндірді. Жиналысқа арнайы шақырылған Талдықорған қаласы Төтенше жағдайлар

басқармасының аға инженері, Азаматтық қорғау аға лейтенанты Тлеубаев Елнұр Жанатұлы балалардың төтенше жағдайлар кезіндегі қауіпсіздік ережелерін сақтау мәселесі, Талдықорған ҚПБ ЖПҚБ ЮПТ УИП полиция капитаны Үшкемпіров Дархан Қайратұлы көмелет жасына толмаған балалар арасындағы құқықбұзушылықтар, буллинг пен кибербуллингтің алдын-алу бойынша түсіндірме жұмыстарын жүргізді.

Қорыта айтқанда, жиналыс жоғары деңгейде өтті. Жаңа оқу жылында ата-ана қауымдастығымен бірлесіп бала тәрбиесінде өзара сенімді диалог форматында жұмыс жүргіземіз деген сенім мол.

Ғалымжан СЕРІКЖАНҰЛЫ, Мағжан Жұмабаев атындағы №19 орта мектеп-гимназиясының әдеп-құқық жұмысы жөніндегі менторы

Дүйсенбі - Понедельник, 29 қыркүйек

 ХАБАР

05.00 «Дүлдүлдер дүбірі»
06.00 Т/х
«Пәленшеевтер»
07.00, 08.00, 08.55
«Оян!»
07.50, 18.00 Новости
08.35 Глобальные со-
бытия
10.30 МультТ/с «Белка и
стрелка. Тайны космоса»
11.00 «Бегом за деньга-
ми»
12.00, 20.00 Т/х «Ар
алдында»
13.45, 21.45 Т/х
«Келінжан-6»
14.30, 19.30 Жаңалықтар
14.40 Жұмыр жер
15.10 Хақың бар
15.30 Айтыс айнасы
16.00, 23.40 Т/с «Отпуск
по собственному жела-
нию»
18.30 Пульс планеты
19.00 Жер-жаһан
22.40 «КешREC»
01.40 Т/с «Перекресток»

 ЕВРАЗИЯ

06.00 «П@утина»
07.00 «Koremiz-шоу»
08.00 «Қайырлы таң,
Қазақстан!»
09.00 «Доброе утро,
Казахстан!»
10.00 Т/с «Кто я»
14.10 «Новости»
14.20 «Жаңалықтар»
14.30 «Qoslike»
18.30 «Басты
жаңалықтар»
19.00 «Koremiz-шоу».
20.00 «Главные новости»
20.30 Т/с «Невский. Чу-
жой среди чужих»
01.10 Ночной кинотеатр
02.20 «Новости»
02.30 «Жаңалықтар»
02.40 «Паутина»
03.20 «Басты
жаңалықтар»
03.45 «Той Базар»

 КТК

07.05 «Әнім сен едің»
07.35 «Өкінбе сен»
09.20 «Битва экстрасен-
сов»
14.00 Т/с «Поцелуй»
16.20 Т/с «Кольцо с
рубином»
18.40 Т/с «Однажды в
Чукурова»
20.35 Кешкі жаңалықтар
21.00 Вечерние новости
21.40 Т/с «Тверская»
00.00 Т/с «Реванш»
02.30 Т/с «Бессмертник»
04.10 Т/с «Кольцо с
рубином»
04.55 «Өкінбе сен»
05.55 «Әнім сен едің»
06.10 Кешкі жаңалықтар

 ЖЕТИСУ

07.05 «Әсем әуен»
07.30 «Таңжарық» /
тікелей эфир/
09.15 «Саулықтың сыры»
09.30 «Бір шәугім шай»
10.00 «Әсем әуен»
10.20
С.Нұрмағамбетованың
концерті
12.05 «Біздің толқын» /
тікелей эфир/

12.50 «Әсем әуен»
13.05 «Единый народ»
13.35 «Абадан»
14.00 «Өзекжарды»
14.30 «Арнайы репор-
таж»
15.00 Жаңалықтар /
тікелей эфир
15.20 «Шашу»
16.00 Новости/прямой
эфир
16.20 «Ділмар»
17.05 «DARA LINE»
18.00 «19 аймақ» /тікелей
эфир
18.40 «Баспасөзге шолу»
19.00 «Әсем әуен»
19.30 «Фибрат»
20.00 Қорытынды
жаңалықтар (Алматы
облысы)
20.30 Қорытынды
жаңалықтар (Жетісу об-
лысы)
21.00 Итоговые новости
(Алматинская область)
21.30 Итоговые новости
(Область Жетысу)
22.00 К/ф «Туған
күніңізбен, Анашым»
22.40 «Әсем әуен»

 31 КАНАЛ

06.00, 04.00 «Әзіл сту-
дио»
06.30, 03.00 «Tik Tok
show»
07.00, 02.40 «Time Vine»
07.30, 01.50 «31 әзіл»
09.00 «Күліп All»
09.40 М/с «Пингвины
Мадагаскара»
10.40 М/с «Аватар: Ле-
генда об Аанге»
11.40 М/с «Губка Боб»
12.30 КИНО. «Байдың
қызын аламын»
14.40 Х/ф «День незави-
симости: возрождение»
17.20 Х/ф «Шанхайский
полдень»
20.00 Информбюро (рус.,
каз.)
21.00 «Әділдік алаңы»
22.10 Х/ф «Морпех»
00.10 «Айдаһарлар
шайқасы» Т/х
03.20, 05.00 «What's up?»
04.20 «1001 Әзіл»
04.30 Телевикторина
05.20 «Ризамын»

 7 КАНАЛ

06.02 Т/х «Байтақ жерім»
06.30 Q елі
07.50 Т/х «Жүрекке
жазылған жол»
08.50 «Людам на смех»
10.00, 20.00 Т/с «Велико-
лепный век. Көсем»
11.20, 21.10 Т/с «Стам-
бульская невеста»
14.00 Көркем фильм
16.40 Т/с «Карадайы.
Бесценная правда»
18.00 Жаңалықтар
18.30, 23.20 Т/х «Кеш
келген махаббат»
19.30 Новости
00.00 Жаңалықтар
00.30 Новости
01.00 Әйгерім
Сейфолланың Сырласуы
02.00 Т/с «Пока станица
спит»
02.50 Жұлдызды
шаңырақта
03.30 «Q-елі». Скетчком
04.40 Т/х

Сейсенбі - Вторник, 30 қыркүйек

 ХАБАР

05.00 «Дүлдүлдер дүбірі»
06.00 Т/х
«Пәленшеевтер»
07.00, 08.00, 08.55
«Оян!»
07.50, 18.00 Новости
08.35 President
10.30 МультТ/с «Белка и
стрелка. Тайны космоса»
11.00 «Бегом за деньга-
ми»
12.00, 20.00 Т/х «Ар
алдында»
13.45, 21.45 Т/х
«Келінжан-6»
14.30, 19.30 Жаңалықтар
14.40 «Өзекті»
15.10 «Әлеумет»
15.30 «Дәстүр»
16.00 Т/с «Отпуск по соб-
ственному желанию»
18.30 Пульс планеты
19.00 Жер-жаһан
22.40 «КешREC»
23.40 Т/с «Акушерка»
01.40 Т/с

 ЕВРАЗИЯ

06.00 «П@утина»
07.00 «Koremiz-шоу»
08.00 «Қайырлы Таң,
Қазақстан!»
09.00 «Доброе Утро,
Казахстан!»
10.00 «Жить здорово!»
10.55 «Модный приго-
вор»
11.55 «Давай поженим-
ся!»
12.55 «Пусть говорят»
14.10 «Новости»
14.30 «Qoslike»
14.20 «Жаңалықтар»
18.30 «Басты
жаңалықтар»
19.00 «Koremiz-шоу»
20.00 «Главные новости»
20.30 Т/с «Невский. Чу-
жой среди чужих»
02.20 «Новости»
01.10 Ночной кинотеатр
02.30 «Жаңалықтар»
02.40 «П@утина»
03.20 «Басты
жаңалықтар»
03.45 «Той базар»

 КТК

07.05 Кешкі жаңалықтар
07.25 «Өкінбе сен»
09.00 Вечерние новости
09.40 Т/с «Тверская»
12.00 Т/с «Реванш»
14.20 Т/с «Поцелуй»
16.30 Т/с «Кольцо с
рубином»
18.40 Т/с «Однажды в
Чукурова»
20.35 Кешкі жаңалықтар
21.00 Вечерние новости
21.40 Т/с «Тверская-2»
00.00 Т/с «Реванш»
02.30 Т/с «Бессмертник»
04.00 Т/с «Кольцо с
рубином»
04.45 «Өкінбе сен»
06.00 «Мерекелік кон-
церт»
06.10 Кешкі жаңалықтар
(қайталау)

 ЖЕТИСУ

07.05 «Әсем әуен»
07.30 «Таңжарық» /
тікелей эфир/
09.15 «Саулықтың сыры»
09.30 Жаңалықтар (Ал-
маты облысы)
10.00 Жаңалықтар
(Жетісу облысы)
10.30 Новости (Алматы
облысы)

11.00 Новости (Жетісу
облысы)
11.30 «Әсем әуен»
12.00 «Аман болайық» /
тікелей эфир/
12.40 «Әсем әуен»
13.05 «19 аймақ»
13.40 «Баспасөзге шолу»
14.00 «Әсем әуен»
14.30 «Фибрат»
15.00 Жаңалықтар /
тікелей эфир
15.20 «Әсем әуен»
16.00 Новости/прямой
эфир
16.20 К/ф «Туған
күніңізбен, Анашым»
17.05 «Ой-сарап»
17.35 «Әсем әуен»
18.00 «19 регион» /
тікелей эфир
18.40 «Әсем әуен»
19.30 «Ауылдан адам
көшкенмен...»
19.45 Әсем әуен
20.00 Қорытынды
жаңалықтар (Алматы об-
лысы)
20.30 Қорытынды
жаңалықтар (Жетісу об-
лысы)
21.00 Итоговые новости
(Алматинская область)
21.30 Итоговые новости
(Область Жетысу)
22.00 К/ф «Құтқару опера-
циясы»
22.40 «Әсем әуен»

 31 КАНАЛ

06.00, 04.00 «Әзіл сту-
дио»
06.30, 03.00 Tik Tok show
06.50, 20.00 Информбюро
(рус., каз.)
08.00, 01.40 «31 әзіл»
09.00 «Күліп All»
09.40 М/с «Пингвины
Мадагаскара»
10.40 М/с «Аватар: Леген-
да об Аанге»
11.40 М/с «Губка Боб»
12.30 Х/ф «Морпех»
14.40 Х/ф «Шанхайский
полдень»
17.20 Х/ф «Шанхайские
рыцари»
21.00 «Әділдік алаңы»
22.10 Х/ф «Телефонная
будка»
00.10 «Айдаһарлар
шайқасы» Т/хсы
02.40 Time Vine
03.20, 05.00 «What's up?»
04.20 «1001 Әзіл»
04.30 Телевикторина
05.20 «Ризамын»

 7 КАНАЛ

06.02 Т/х «Дем. соңғы
үміт»
07.00 Q елі
08.00 Т/х «Жүрекке
жазылған жол»
09.00, 00.00 Жаңалықтар
09.30, 00.30 Новости
10.00, 20.00 Т/с «Велико-
лепный век. Көсем»
11.20, 21.10 Т/с «Стам-
бульская невеста»
14.00 Художественный
фильм
16.40 Т/с «Карадайы. Бес-
ценная правда»
18.00 Жаңалықтар
18.30, 23.20 Т/х «Кеш
келген махаббат»
19.30 Новости
01.00 Әйгерім
Сейфолланың Сырласуы
02.00 Т/с «Пока станица
спит»
02.50 Жұлдызды
шаңырақта
03.30 «Q-елі»
04.40 Т/х

Сәрсенбі - Среда, 1 қазан

 ХАБАР

05.00 «Дүлдүлдер
дүбірі»
06.00 Т/х
«Пәленшеевтер»
07.00, 08.00, 08.55
«Оян!»
07.50, 18.00 Новости
08.35 «Народный кон-
троль»
10.30 МультТ/с «Белка
и стрелка. Тайны кос-
моса»
11.00 «Бегом за день-
гами»
12.00, 20.00 Т/х «Ар
алдында»
13.45, 21.45 Т/х
«Келінжан-6»
14.30, 19.30
Жаңалықтар
14.40 «Өзекті»
15.10 «Біздің назарда»
15.30 «Көзқарас»
16.00, 23.40 Т/с «Аку-
шерка»
18.30 Пульс планеты
19.00 Жер-жаһан 22.40
«КешREC»
01.40 Т/с «Перекре-
сток»

 ЕВРАЗИЯ

06.00 «Паутина»
07.00 «Koremiz-шоу»
08.00 «Қайырлы таң,
Қазақстан!»
09.00 «Доброе утро,
Казахстан!»
10.00 «Жить здорово!»
10.55 «Модный при-
говор»
11.55 «Давай поженим-
ся!»
12.55 «Пусть говорят»
14.10 «Новости»
14.20 «Жаңалықтар»
14.30 «Qoslike»
18.30 «Басты
жаңалықтар»
19.00 «Koremiz-шоу»
20.00 «Главные ново-
сти»
20.30 Т/с
01.10 Ночной киноте-
атр. «Убойная сила-6»
02.20 «Новости»
02.30 «Жаңалықтар»
02.40 «Паутина»
03.20 «Басты
жаңалықтар»
03.45 «Той базар»

 КТК

07.05 Кешкі жаңалықтар
(қайталау)
07.25 «Өкінбе сен»
09.00 Вечерние новости
09.40 Т/с «Тверская-2»
12.00 Т/с «Реванш»
14.20 Т/с «Поцелуй»
16.30 Т/с «Кольцо с
рубином»
18.40 Т/с «Однажды в
Чукурова»
20.35 Кешкі жаңалықтар
21.00 Вечерние новости
21.40 Т/с «Тверская-2»
00.00 Т/с «Реванш»
02.30 Т/с «Бессмер-
тник»
04.00 Т/с «Кольцо с
рубином»
04.45 «Өкінбе сен»
06.00 «Мерекелік кон-
церт»
06.10 Кешкі жаңалықтар

 ЖЕТИСУ

07.05 «Әсем әуен»
07.30 «Таңжарық» /
тікелей эфир/
09.15 «Саулықтың
сыры»
09.30 Жаңалықтар (Ал-
маты облысы)

10.00 Жаңалықтар
(Жетісу облысы)
10.30 Новости (Алматы
облысы)
11.00 Новости (Жетісу
облысы)
11.30 «Ой-сарап»
12.05 «Біздің толқын» /
тікелей эфир/
12.50 «Әсем әуен»
13.05 «19 регион»
13.40 «Әсем әуен»
14.30 «Ауылдан адам
көшкенмен...»
14.45 Әсем әуен
15.00 Жаңалықтар /
тікелей эфир
15.20 «Әсем әуен»
16.00 Новости/прямой
эфир
16.20 К/ф «Құтқару опе-
рациясы»
17.05 «Ой-сарап»
17.30 «Жетісу әуендері»
18.00 «19 аймақ» /тікелей
эфир
18.40 «Әсем әуен»
19.00 «Мақсатына жет-
кендер»
19.30 «Агро аймақ»
19.40 Әсем әуен
20.00 Қорытынды
жаңалықтар (Алматы
облысы)
20.30 Қорытынды
жаңалықтар (Жетісу об-
лысы)
21.00 Итоговые новости
(Алматинская область)
21.30 Итоговые новости
(Область Жетысу)
22.00 «Үйде жалғыз
емеспіз»
22.40 «Әсем әуен»

 31 КАНАЛ

06.00, 04.00 «Әзіл сту-
дио»
06.30, 03.00 TikTok show
06.50, 20.00 Информбю-
ро (рус., каз.)
08.00, 02.00 «31 әзіл»
09.00 «Күліп All»
09.40 М/с «Пингвины
Мадагаскара»
10.40 М/с
11.40 М/с «Губка Боб»
12.20 Х/ф «Морпех»
14.30 Х/ф «Джон Уик-2»
17.30 Х/ф «Хищник»
21.00 «Әділдік алаңы»
22.10 Х/ф «12 раундов»
00.50 «Айдаһарлар
шайқасы» Т/хсы
02.30 «Time Vine»
03.20, 05.00 «What's up?»
04.20 «1001 Әзіл»
04.30 Телевикторина
05.20 «Ризамын»

 7 КАНАЛ

06.02 Т/х «Дем. Соңғы
үміт»
07.00 Q елі
08.00 Т/х «Жүрекке
жазылған жол»
09.00, 00.00 Жаңалықтар
09.30, 00.30 Новости
10.00, 20.00 Т/с «Велико-
лепный век. Көсем»
11.20, 21.10 Т/с «Стам-
бульская невеста»
14.00 Х/ф
16.40 Т/с «Карадайы.
Бесценная правда»
18.00 Жаңалықтар
18.30, 23.20 Т/х «11
метр»
19.30 Новости
01.00 Әйгерім
Сейфолланың Сырласуы
02.00 Т/с «Пока станица
спит»
02.50 Жұлдызды
шаңырақта
03.30 «Q-елі»
04.40 Т/х
05.53 Үзіліс

АДАМЗАТ АҚИҚАТЫ

Жалғасы. Басы өткен санда

Татарлар қауымы кезекті бір шапқыншылық жасағанда Қиян пен Нүкүз өз ауылдарымен бір түйе қомымен әрең өтетін тау ішін паналағанды. Кейін сыртқа шығысымен байырғы татарларды баудай түсірген. Бұдан шығатын қорытынды сол, Түрік, Моғол, Нүкүз, Дәрлекін, Қият атаулары – біздің тарихнамамыздағы төл ел-есімдеріміз. Бәрі бір жұрт, бір халықтың түрлі кезеңдегі атаулары. Тек еуроцентристік идеология жандайшаптары түрік халықтарының кешегі айқын шежіресін сүттей ірітіп, жүндей түтті. «Моғол», «түрік» деген этнонимдерді әртүрлі тектегілер деп парықтап, тұтас жұрттың арасына сына қатты, теріс ұғым таратты. Ғұн, скиф, сақ, массагет, исседон деген сықылды сырттан тағылған атаулармен мақсатты түрде алмастырды. Бұлай ету себебі, түріктердің бұған дейінгі даңқты жолы, әлемдік өркениеттің алға басына қосқан салмақты да, сан-салалы үлестері әйгіленіп кетеді деп үрейленді. Қайталай бірігіп, жаңғырып кетуіне жол бермеуге жаппай ұмтылды.

Ұлы бабамыздың өткелекті ғұмырын бар білім-білігін жұмсай жалықпай зерттеп жүрген әрі Моңғолияға сол мақсатта әлденеше мәрте сапарлап қайтқан іргелі азамат Қайрат Закирьянов өз сұхбатында былай дейді: «Монгольские ученые, рассматривая мои труды, во многом согласились со мной. Наиболее авторитетный из них – доктор исторических наук, профессор, знаменитый археолог Баяр признал, что Чингисхан – не только достояние монгольского, но и казахского народа. Приехав в Алматы, в интервью газете «Алаш» он заявил: «Давайте не будем спорить, пусть Чингисхан будет общим могучим предком и монголов, и казахов». («Шыңғысхан» журналы, 152-б. №3, 2012 ж).

Біздің арғы бабаларымыз қашанда жұртта қалып қойғандарды «қалмақ» деп атамап па еді. Моңғол империясы тұсында Үгедей ұлысының батыс бөлігінде ойраттардың тұрғандығы белгілі. Ал бертінде, яғни он бесінші ғасыр шеңберінде олар Хангай тауларының батыс бөліктеріне, оңтүстікте Гоби құмдарына, батыста Моғолстанға, солтүстікте Ертіс пен Енисейдің жоғарғы ағыстарына дейінгі жерлерді мекендеді. Ойраттарды аралас-құралас жүрген түрік және парсы тілді халықтар қалмақтар десе, өздері жоңғар – «сол қанат» деп атаған. Он жетінші ғасырдың алғашқы ширегінде бұлардың одағы бірнеше бөлікке бөлініп, қалмақтар батысқа, хошуттар Тибетке кеткен, ал жоңғарлар сонда қалған.

Шыңғыс қаған Қытайды жаулауға байланысты бар шаруаны Ұлыс-бегі Мұқалыға тапсырып, Батыстағы қандас ұлыстарды азат етуге кеткенде түріктердің байырғы мекені – Моғол үстіртінде аз ғана жұрт қалған еді. Оның өзі Ұлы қаған өмірден көшкен

соң өзара билікке таласып, соңы тайпалар арасындағы қақтығысқа ұласады. Содан он бесінші ғасырда ол жақтан бар-жоғы 60 мыңға жетер-жетпес түрікше сөйлейтін туысты табар едіңіз. Қытайдағы 105 жылға созылған моғол билігі 1368 жылы доғарылады. Юань империясындағы соңғы қағанымыз Тоған-Темір он түмен халық-әскерімен Ханбалықтан Моғол үстіртіне кетуге мәжбүр болды. «Жығылғанға жұдырық» демекші, XVI ғасырдың соңы мен XVII ғасырдың басында Сібірдегі ауа-райының суып бастауына байланысты тұңғыстық тайпалар қотарыла оңтүстікке бет бұрады. Көп қорқытпақ, көп батырмақ. Үстем елдің дегеніне көнесіз, тілін, ділін, өмір салтын да ұрпақ ауыса бойға сіңіресіз. Халха-моңғол тілі осылай түзілген. 1924 жылы халхалардың ұзын-саны бар-жоғы 546 мың екен.

Өзгені былай тұрып, Грек және Рим өркениеттерінің өзіне дем берген түркілерді батыстағылар қайдан

ашыла қалса, еуропалықтардың дүрілдеген даңқы күлге айналды. Мұндағы көптеген халықтар тамырының түркілермен өзектесіп жатқандығы, бұл реттегі өздерінің қарыз-парызы, соны біле тұра жасаған мың-сан қаскөйліктері сынды бүкпелердің беті ашылады. Міне, сол себепті де, Моғол үстіртіндегі барша көшпенділердің, Шыңғыс қағанның адамзаттық атақ-даңқын «моңғол» деген жалған атауға сиғызып жіберді.

Жаһанда Шыңғыс қаған тарихынан асқан құпияланған дүние жоқ. Тарихшы А. Доманиннің таңғалатын жөні бар. «И действительно, вопрос о происхождении термина «монгол», а в более широком смысле – проблемы идентификации (и самоидентификации) народа с таким именем современными историками все еще не решен. Более того, как правило, от него стараются дистанцироваться или не рассматривают вовсе, хотя для правильного понимания феномена империи Чингисхана он представляется весьма немало-

жақасын! Бастапқы Түрік бабамыздан бастау алған іргелі патшалықтарымызды, дауылпаз скифтер мен ғұндардың, бергі Түркі қағанаттары мен Шыңғыс қаған және оның ұрпақтарының алып империясының дүмпуі еуропалықтардың есін шығарды. Не істемек? Қолдан келері – өз тыңшылары арқылы алынған деректер негізінде шындыққа мүлдем жанаспас анайы ақпараттарды жаппай тарату. Солай жасап, өзгелер түркілер десе ит көрген мысықтай жиырылатын халге жеткізеді. Осылайша адамзатта тұңғыш өркениетті тебіндеткен түркілер жасампаздығы күресінде қала берген. Ата шежіреміз назарға алынбайды, азы-көпті жазба деректеріміздің бәрі жойылады. Бұған кейінгі араб миссионерлері, жоңғар, орыс басқыншылары, кеңестік қызылдардың да қосқан арамзалықтары жетерлік. Сөйтіп өткен ғасырдың басына дейін түркілік дәнегі, ісі бар тарихнамалардың бәрі дерлік түгесіліп тынады.

Өзге халықтың өткенін пайымдау үшін тым құрығанда, тілін, атамұра шежіресі мен тарихи бел-белестерін, этногенезі мен үнемі бірін-бірі алмастырып жатқан тайпа-ұлыстардың жай-жапсарын ұғынуға ешкімнің зауқы да, ниеті де болмады. Басты себеп, түркілердің, оның ішінде Шыңғыс қағанның ақиқаты

важным! (Александр Доманин. Монгольская империя Чингизидов. Чингисхан и его преемники. 2-е изд. С-35. М. Центрполиграф, 2010).

Қатталып қағазға түскен, жатталып жадымызда қалған шежірелерде дүниежүзілік су тасқынынан кейін Нұх пайғамбар аман қалған үш баласын үш тарапқа – Хамды Үндістан жаққа, Самды Иран бетке, Иафетті күн Шығыс жаққа жібермеуші ме еді. Осының Иафеті жер аралап жүріп, Еділ мен Жайықтың арасына келіп қоныс тебеді. Сонда 250 жыл көлемінде өмір сүреді. Иафет қайтыс болғаннан кейін оның артында сегіз баласы қалады да, соның үлкені Түрік елге патша болады. Түрік өлгенде оның орнын үлкен баласы Түтік басады. Осылайша жалғасып, Түтіктен кейін оның баласы Елше, одан кейін оның баласы Деббакой, одан кейін оның баласы Аланша (Алаша) кезектесіп мұрагерлік жолмен ел билігінің тізгінін қолға алады. Алайда атадан балаға жалғасып келе жатқан ел билеудің осы мызғымас дәстүрі Аланшаның балаларына келгенде сеңдей бұзылады. Аланша өлерінде егіз туған екі баласы – Татар мен Моғолға елді бөліп береді. Сөйтіп ел тұтастығынан айырылады. Бір елді екіге бөліп басқарудың соңы Татар мен Моғол ұрпақтарының билікке таласып, бір-бірін құрытпай тын-

бас қырғын соғысқа ұласады. Оның аса қатты өршіген кезі татар елін Сүйініш хан билеген тұсқа дәл келеді. Сүйініш хан заманында татар мен моғол елдерінің арасында дұшпандық өртінің өршігені сондай, оны Әмударияның бүкіл суын құйса да өшіре алмастай болды. (Әбілғазы баһадүр). Әдетте жеңілгеннің үлесіне тиер енші – бассауғалау, жалтарып, жол табу.

Осы тұрғыдағы ең басты бетке ұстарымыз – Рашид ад-Диннің жоғарыда өзіміз келтірген белгілі де бедерлі пікірі. Сыртқы қара ниеттілер, әсіресе еуроцентристік көзқарастағылар «түрік» және «моғол» деген этнонимдерді әртүрлі тектегілер деп жаңсақ түсінік таратуға бар күштерін салып бақты. Дегендеріне жетті де. Кешегі одақ кезінде білім алған әлденеше ұрпақ қанішер моңғол-татарлар десе, бойларын үрей билейтін күйге жетті. Сыртқы жау саясаткерлер заманалар дүрбелеңінде түпкі атауымызды қанша ұмыттыруға тырысқанымен жымиысқы ниеттері жүзеге аспады! Шыңғысханның тікелей ұрпағы Әбілғазы бабамыз «Моғол» этнониміне қатысты жауапты ежелгі грек сөздігінен табамыз, онда «Моғол» – «Алып», «Ұлы» деген мағына береді деп тұжырымдап берген!

Задында, түрік жұртының төл шежірелері, заманымызға жеткен тарихи еңбектерімен танысқан кез-келген жан Түріктің ұрпағы Моғол мен Татар деген екі бұтақтан тарайтындығымыздан көп дәйек табады. Сондай-ақ Оғыздың да дәуіріндегі өзінің даңқты бабасы Моғол секілді айтулы ғұмыр кешкендігіне, Оғыз қағанның тікелей ұрпақтары Қиян мен Нүкіздің қысылтаяң шақта моғол жұртын Ергенеконда паналатып, 450 жыл көлемінде өсіп-өніп, кейін одан шыққан соң жауларын ойсырата жеңгендігіне қанығады. Демек, Моғол өз тарихымызда кеңінен орын алған Оғыз қағанның арғы бабасы болса, бәрімізге де ортақ, жалпы ісі түркі әлемінің түп атасының бірі болып шықпай ма?!

Ескі қытай тілінің бесаспабы, түріктанушы Бичуриннің (Иакинф): «Олардың Европада жатып алып, моғол, татар, түрік деген әртүрлі халықтар деп болжауларының негізі жоқ, шындығында олар бір жұрт» – деп кесіп айтқанына да, мінеки, екі ғасырға жуық уақыт өтіп барады.

Біреуге қараған күнің осы. Айтулы өткенімізді, бастан

кешкен базарлы шағымызды басқалардың пайымдауы тек адасушылыққа, алтын діңімізден арылуымызға әкеліп соғып отырғандығын, өкінішке орай, кеш білдік. Ештен кеш жақсы «Өзіңнен тумай ұл болмас...» дегендей, Әбілғазы бабамыздың мынандай жарқын жазбасына назар аударғайсыз енді: «Үйсін елінің сүйегі моғол... Ұлы патшалардың алыс сапарға шыққанда әйелдерін алып жүретін әдеттері болатын. Осы әдетпен нөкерлерінің де кейбіреуі әйелдерін ала жүруші еді. Оғыз қағанның бір бегі әйелін алып барып еді. Толғағы келді. Күн суық еді, кірейін десе үй жоқ. Бір шіріген ағаштың қуысында босанды, ұл тапты. Мұны естіген қаған:

– Өкесі менің көз алдымда соғыста өлді, қамқоршысы жоқ, – деп, атын Қыпшақ қойып, өз қамқорлығына алды.

Түрік тілінде іші қуыс ағашты қыпшақ дер еді, бұл бала ағаш ішінде туғандықтан, атын Қыпшақ қоюы содан еді». («Түрік шежіресі», 43-б. 1992 ж.).

Мұны келтіріп отырғанымыз, жатжұрттық білгіштер қыпшақтарды моғолдарға жау етіп көрсетіп, ішімізден өрт тұтатып бақты емес пе?! Орта ғасырларда Дешті Қыпшақ – Қыпшақ даласы деген тарихи-жағрапиялық ұғым қолданылғаны рас. Сол тұстағы араб және парсы жазбаларында Сырдарияның төменгі сағасы мен Балқаш көлінен Дунай жағалауына дейінгі ұланбайтақ дала «Дешт-и-Кипчак» деп аталған. Бірақ бұл байтақ кеңістік бұрыннан Оғыз даласы еді, солай деп аталған, жатталып та, хатталып та қалған. Мұнда басқа да тайпалар тіршілік кешкен. Печенегтер де оғыздардың бір тармағы еді.

Екіншіден, «Үйсін елінің сүйегі моғол...» тұжырымында алтын көмбеміз жасырынып жатыр! Басқаны былай қойғанда, төл тарихымызда дария болмыс даңғыл жолы қашалып жазылған үйсіндердің өзі моғолдар! Демек, Моғолдар – Ұлы Даланың ұйытқысы, жасампаз иелері! Кезінде Әбілғазы баһадүрдің жалпы түріктердің, оның ішінде Шыңғыс қағанның ақиқатын ашып жазатын «Түрік шежіресі» атты әлемге әйгілі кітабы жарық көргенде батыстың тарихшы-саясаткерлері: «Мұны аналар оқып қоймасын (түріктестерді айтады – Ө.Ө.), бұл шежіретарихты олар оқыса, сана-сезімі ғарыштап аспандап кетеді» – деп үрейлене дүрліккен. Расында да, бұл құнды еңбекті қазақ халқы Тәуелсіздік алғанға дейін оқи алмады.

Әміре ӘРІН,
Бүкіләлемдік Шыңғысхан академиясының академигі,
Қазақстанның Құрметті жазушысы, ғылым магистрі,
Қазақстан Журналистикасы академиясының академигі,
Алматы облысының Құрметті азаматы.

Жалғасы келесі санда.

ЖАЛАЙЫР ТАРИХЫН ЗЕРТТЕУШІ

ТАРИХТЫҢ АШЫЛМАЙ ЖАТҚАН ҚҰПИЯЛЫ ДЕРЕКТЕРІН ЖАЗЫП, ЗЕРДЕЛЕП - ЗЕРТТЕУШІ, ӘРІ ЖЕТІСУДЫҢ БЕЛГІЛІ ӨЛКЕТАНУШЫСЫ ҚҰЛТАЙ НҰРҚАЛБАЙҰЛЫНЫҢ «ЖАЛАЙЫР ТАРИХЫНАН» АТТЫ ҒЫЛЫМИ ТАРИХИ-ТАҒЫЛЫМДЫ 17 МАҚАЛАЛАР ЖИНАҒЫНЫҢ БІРІНШІ КІТАБЫ ӨЛЕМГЕ ӘЙГІЛІ ҒАЛЫМ-ЭНЦИКЛОПЕДИСТ, ТАРИХШЫ РАШИД АД-ДИННИҢ «ДЖАМИ АТ-ТАВАРИХ» (ЖЫЛНАМАЛАР ЖИНАҒЫ) АТТЫ ЕҢБЕГІНДЕ ЖАЗЫЛҒАН КӨНЕ ОН РУ ЖАЛАЙЫР ТАЙПАСЫ ТАҒДЫРЫНА ҚАТЫСТЫ АНЫҚТАМАҒЫЛЫҚ-ДЕРЕКТЕР ТОПТАСТЫРЫЛҒАН.

Ғылыми тарихи-тағылымды зерттеу-зерделеу еңбегінде жалайырлардың қоныстарға орналасуы, өркендеуі, әлем тарихындағы орны жібек жіпке тізгендей етіп баяндалады.

Иран, Ирак, Курдистан және Әзірбайжан жерінде 100 жылға жуық гүлденіп, дамып, билік құрған Жалайыр мемлекетінің 1336-1432 жылдар аралығындағы тарихын зерттеу, зерделеу нәтижесінде туындаған еңбек. Қазіргі он үш ата тарақ таңбалы жалайыр әулетінің «манақ» этнонимінің (сөзі) шығуы туралы манақтардың қазақ және дүниежүзілік тарихындағы орны туралы ой-толғаулар қамтылған.

Қазақ тарихының көшбасшысы Қадырғали би Жалайыр туралы тарихшы Құлтай Нұрқалбайұлы 9 ғылыми-тарихи тағылымды, ғұмырнамалық кітап жазып шығарды. Қазақ тарихында тұңғыш рет «Қадырғали би Жалайыр қазақ тарихының Геродоты» атты 500 беттен тұратын ғұмырнамасын жазып шығарды.

«Қазақ тарихының көшбасшысы» (532 бет) атты 2 мақалалар жинағын Қазақстан республикасы Ғылым Академиясы, ҚР Жоғарғы және Білім Министрлігі, Ұлттық Ғылыми кітапханасы «Ұлы тұлғалар» сериясымен тегін шығарып берді.

Ал ұлы бабамыз туралы екінші жинақ

сұрастырып, ел мен жердің атауларын қалыптасуын зерделеу, бір жүйеге түсіруге ынта-ықылас танытып жүрген Құлтай Нұрқалбайұлы, Жалайыр ататек шежіресінің түпкі тамырының қайдан, қалай тарайтынын анықтап, білуге құштарлық танытып, осы жолда ерінбей-жалықпай тиянақты, ұқыптылықпен шұғылданып келе жатқан еңбекқордың нақ өзі десе болады.

Жалайырдың тарихын зерттеп білу мақсатында жинаған кітапханасының өзі бір әлем дүние, үйінде осы 82 жасқа келгенше тірнектеп жинаған 10 мыңға жуық кітап қоры бар.

Автордың көздеген түпкі мақсаты - «жауының жағын, жылқының жалын айырған» көне тайпалардың бірі Жалайыр руының тарихына, шежіресіне, көрнекті тұлғаларына байланысты деректердің барын анықтап, жоғын іздеп шапқылап, тапқанын бірлесіп талқылап барып қағаз бетіне түсіріп, тынымсыз ізденіп жүрген еңбекқордың нақ өзі деп нық сеніммен айтуға толық негіз бар.

Тарихи тағылымдарды, ғылыми жазбаларда, көркем әдебиеттерде, баспасөз ақпарат құралдарында жарияланған зерттеулерді, мақалаларды барынша толықтай жинастырып, әрбір айтылған деректер мен үзінділерді кім айтты, қай кітаптан алынды немесе қандай журналда,

Құлтай Нұрқалбайұлы

бағыттап, тиянақты тұжырым жасалынады. Жинақталған материалдардағы өңгіме арқауына айналған мағлұматтарды зерттеуші Құлтай Нұрқалбайұлы қолға түскен құнды құжаттарын өзінше саралап, сараптай отырып, деректердің дұрыс жағын құптап, жаңсақ басып, бұра тартқандарына дәлелді деректермен ақиқатты шындықты түсіндіру арқылы өз көзқарасын ашық білдіреді.

Кейбір деректер бойынша, өзінше авторлық ой түйіп, логикалық қисынға

жалын айырған көне тайпа» Жалайырлар ұлысының біздің дәуірімізге дейінгі V ғасырынан бастап тарихқа белгілі жалайырлар мемлекетінің болуы үшін, ру-тайпасының тағдырының әр түрлі қиындықтарға кезігіп, небір тегеуірінді қыспақтарды көргендігі, тосқауылды кедергілерді жеңіп, жалайырдың Ирак тарихындағы алар орнының ерекше болғанын баяндайтын «Тарих Әл-Ирак» деп аталатын бес томдық Ирак ұлттық энциклопедиясының үшінші кітабы толықтай орта ғасырда «Ирактағы Жалайыр билігі» атты кітабына сүйене отырып, жалайыр мемлекетін құрып, астанасы Бағдат болғандығын айқындайтын көпке беймәлім деректерді алға тартады.

Сондай-ақ, «Моңғолдың құпия шежіресі» жылнамасында атап көрсетілгеніндей, жалайыр тайпасы ертеректе Онон, Керулен өзендерінің аралығын, Кентай тауының солтүстік-шығыс жоталарына қоныстанып, сол аймақта өмір сүрген Жалайырлардың дәуірлеу кезеңіндегі тарихи құнды деректерге жүгінеді. Солай дегенмен де, көне Жалайыр ру-тайпасы тарихының терең зерттелмей, шаң басып, назардан тыс қалып келе жатқаны көп ойландырып, көп толғандыратын маңызды мәселе. Жұртшылыққа беймәлім деректерді тарих қойнауынан шығарып, көпшілік назарына ұсыну көкейтесті шаруаның ең маңызды саланың бірі десе болады. Осы бір олқылықтың орнын мысалдай болса да толықтыруға үлес қосу жолында тер төгіп, ыждағатты ізденіспен еңбек етіп жүрген өлкетанушы тарихшы Құлтай Нұрқалбайұлына игілікті ізденісі ләйім жемісті бола бергей деп ізгілікті ілтипат көрсетсек еш артықтығы бола қоймас.

Зерттеушілердің пікірінше, Жалайыр тайпасы негізінен екі топқа жіктеледі. Олар Шуманақ, Сырманак деп аталады. Жалайырлар тарих ғылымындағы деректерге сүйенсек, Монғол дәуірі аталып кеткен Шығыс ханның жорығынан кейін барып қазақ жеріне келіп қоныстанған деген тұжырым жасайды.

Жалайыр тайпасы он бесінші, он алтыншы ғасырларда Дешті Қыпшақтың белді тайпаларымен бірге Қазақ хандығына қосылып, қазақ этносының негізін қалаған, өз тарихында терең із қалдырған бүкіл кең байтақ даңғайыр далаға аты мәлім болған қайталанбас ірі тұлғалары бар тайпалардың бірі саналатыны тарихи ақиқат. Жалайырлар кезінде жеке этникалық топ ретінде Ақ Орданың, Монғолстанның, Әбілқайыр хандығының құрамына енген тайпалы рулы ел екендігін есте ұстаған абзал.

Қасиетті бабамыз Жалайырдың тұсында өмір сүрген тайпалардың тарихын, әлемдік деңгейдегі атқарған рөлін, сол кезеңдегі қоғамға қосқан үлес-салмағын тарих зерттеушісі Құлтай Нұрқалбайұлы байсалдылықпен саралайды.

Жалайыр тарихына, шежіресіне байланысты жәдігерлерді білуге құштарлық тұрғысынан зерттеп, өзіндік зерде зейінімен сараптамалы қорытынды жасап отырады. Бұл жерде тарихшы Құлтай Нұрқалбайұлының ауыр еңбекті әрі жауапкершілігі үлкен ізденіске баруының өзін ерлік деп бағаласа да артық емес. Себебі, Жалайыр тарихын, шежіресін зерттеу оңай шаруа деуге ауыз бармайды. Дегенмен де, игілікті іс тындырылып, Жалайыр тарихын түгендеуге барынша ықтияттылықпен ізденудің нәтижесінде бағасы құнды асыл мұрамызды жаңғыртатын тағы бір рухани байлықтың арнасы ашылып, осы қазынаның бағасын түсініп, оның қадір-қасиетін ортақ құндылыққа қосылған қомақты үлес деп білген жөн.

Қанша дегенмен Жалайыр баба тұрғысында көп ізденіп, тарихи деректерді түгендеу мақсатында талай кітаптарды парақтап, газеттер мен журналдарды ақтару, солардың ішінен теңіз түбінен маржан сүзгендей тарихи деректерді теріп, бір жүйеге түсіру де оңай шаруа еместігі анық. Жалайырдың тарихынан деректі дәйектеріне көңіл толтырып, ру-тайпасының шежіресімен қанықтыратын зерттеуді іргелі еңбек деп бағалап, айта берсе таусылмайтын аңыз әңгімелер мен даналығының қайнарынан сусындататын кітапқа көз жүгірткен адамның көңіл жиегін кеңейтіп, ататек шежіресінің кейбір нақты тұстарына қанықтырады десе болғандай.

Тарихшы Қ.Нұрқалбайұлы Жалайырдың тарихи тұлғалары туралы да зерттеу кітаптар жазып жүр. Дәлірек айтсақ, 2020 жылы Орақты батыр Алшағырұлының (1420-1501) туғанына 600 жыл толуына байла-

Құлтай Нұрқалбайұлының "Жалайыр тарихынан" атты сериялық 2013 жылдан шыққан тарихи кітаптары

«Қазақ тарихының атасы» (560 бет) облыс әкімі Амандық Баталовтың қолдауымен шыққан. Басқа кітаптарды өз қаржысымен шығарған.

Серіз қырлы, бір сырлы Құлтай тарихшының Қадырғали би Жалайыр туралы 9-шы кітабы «Қадырғали би Жалайыр. Анықтамалық» - деп, аталады. «Оны энциклопедия етіп шығаруға шамам келмеді, сондықтан анықтамалық етіп шығардым» — дейді автор.

Аталған кітаптардан ұлы дана бабамыз, қазақтың тұңғыш тарихшысы, публицистика саласының негізін қалаған мемлекет және қоғам қайраткері, би, қолбасы, елші, философ, этнограф, ақын Қадырғали Қосынұлы Жалайырдың (1530-1605 ж. ж.) өмірбаяндық және басқа да көптеген дәйекті деректерді табуға болады.

Төртінші кітабы «Жалайыр - қазақтың аға тайпасы» деп аталады. Онда қазақтың аға тайпасы, Ұлы жүздің «Ноқта ағасы», ұлығы 13 ата тарақ таңбалы Жалайыр ру-тайпасының тарихын зерттеп, шежіресін

не газетте қай жылы, қай күні, қай бетте жарияланды деп, нақты көрсетудегі құндылығы тым ерекше бағалауға лайықты десе де еш артық айтқандық емес. Әрі, көптеген жылдар бойы ізденіс пен тынымсыз еңбек етіп, табанды түрде тер төккені аңғарылады. Соның нәтижесінде бірнеше кітапқа жүк болатын ізденісті зерттеу еңбегінің бас-аяғын жинақтап, пікірін тұжырымдап, ой түйіп — ұқыптылық белгісіндей дағдылы ісіне айналған.

Баспасөз беттерінде жарияланған Жалайыр жайлы материалдардың анықтамалығы деуге лайықты. Бұл еңбектердің бір атап өтер ерекшелігі, Жалайырлар жөніндегі деректерді «қайдан аламыз, қайдан тапсақ екен?» деп ізденетіндер болса, енді оның бәрі тарихшы Құлтайдың 17 кітапқа топтастырылғаны, оқырманның бас-аяғы тұжырымдалған туындыға қолы жететіндігі қуантады.

Қолжазба шартты түрде беске бөлінеді. Өртүрлі басылым беттерінен теріп алған деректерді жүйелеп, бір арнаға

қарай ойысып, «осы дұрыс-ау» деген өзіндік көзқарасын танытады. Автор өзін алаңдатқан екіұдай ойларын жинақтауда ыждағаттылықпен, ерінбеушілік танытқаны нақты ісінен көрініп тұр. Тарихтағы кейбір жаңсақтықты дәлелдеудегі қиыстыра қоятын қисындары да нанымды әңгімеленеді. Қалай дегенмен де талғампаздықпен көңілге қонымды пікір түйініп, бір сәт ойландыратын тұстары да бар.

Жалайыр бөлімінде рулы тайпаның шығуы мен қалыптасуы жан-жақты талданып, әуелгі бастауынан мол мағлұматтар береді. Көне Жалайырдың тарихы мен шежіресінің асыл арнасы ертедегі дәуірден бастау алатындығы тілге тиек етіледі.

Тарихи деректерге жүгінер болсақ, Жалайырлар Моңғол илхандары патшалығы мен Әмір Темір дәуірлері тұсында Иранда билік құрған ең ұлы, ең атақты ру екендігін тарих зерттеушілері нақты деректермен дәлелдеп айтып жүргені дау тудырмас шындық.

Осы «жауының жағын, жылқының

– ҚҰЛТАЙ НҰРҚАЛБАЕВ

нысты «Ұрпағына ұран болған Орақты батыр» туралы тарихи зерттеу кітабы, 13 ата Жалайырдың Ноқта ағасы атанған Орақты батырдың досы, ақылшысы, би Сыпатай батыр (1415-1505) туралы «Жалайыр Сыпатай баба» атты кітап, ал 2022 жылы әулие, шешен, батыр Ескелді би Жылкелдіұлының (1692-1780) туғанына 330 толуына арнап «Жалайыр Ескелді би» зерттеу кітаптары жарық көрді.

Бұқаралық ақпарат құралдарында «Жалайыр хандығы (1335-1435 жылдар)», «Жетісудың алғашқы халық қалаулылары» (1938 жылғы сайлау), комсомолдың 100 жылдығына орай «Жетісу жастарының көсемдері», «Жетісудың ел басқарған арулары», «Ақын Сара Жалайыр елінде», Жетісудың Ұлы Отан соғысына қатысқан қахарман арулары, Брест қамалын қорғаған жетісулықтар, Сталинград қырғынының куәсі болған батыр ана және «80 лет области Жетісу: история и достижения», басқа да 50-ден астам ғылыми, тарихи-тағылымды зерттеу мақалаларды ізденіп жүріп жазған.

Сондай-ақ, Жетісудың өркендеуіне үлес қосқан белгілі мемлекет және қоғам қайраткерлері, парасатты басшылар, жайсаң жандар Молдақасым Талқыбаев, Бейсен Исқаков, Баеке Қадыржанов, Таңатар Иманғалиев, Кемел Тоқаев, Тұрсын Әбдуалиев, Исағұл Жолжанов, Әбдірахман Алдабергенов, Айдын Айымбетов және тағы басқалар туралы тарихи-танымдық-ғұмырнамалық көлемді мақалаларын оқырмандар қызыға оқитын.

Жалайыр бабадан тараған ру-тайпалардың ата-тектерінің шығуы, таралуы, орналасуы туралы деректерді ажыратып, тәптіштеп көрсетуге ден қойған автор аракідік қазақтың үш жүзінің ру-тайпаларына және оларға кірмейтін рулар мен тайпаларға, басқа да ұлт пен ұлыстардың да «қарға тамырлы қазақтығына», туыстық бауырластығына да талдау жасайтыны бар. Сонымен бірге, Жалайыр тарихы туралы парсы, араб, түркі, орыс және басқа ұлт ұлыстарының жылнамашылары, саяхатшылары, ғалымдары жазып қалдырған зерттеулеріне зер салып, қолына түскен құрды материалдарды тақырыптарына қарай жіктеп сұрыптаудағы, іріктеудегі, жүйелеудегі талғампаздығын танытады. Тарихшы Құлтайдың бұл саладағы ізгілікті ізденісі, ұқыптылығы мен еңбегінің ерендігін атап өткен ләзім.

Жалайыр - қазақтың қазіргі 43 ру-тайпаларының бірі, әрі бірегейі. Қазақтың аға тайпасы, Ұлы жүздің «ноқта ағасы», 13 ата тарақ таңбалы Жалайыр тарихы мол тар жол, тайғақ кешуден, қиын-қыстау дәуірлерден өткен көне тайпа.

2013 жылы «Жалайыр тарихынан» деген алғашқы зерттеу кітабын жазуға не себеп болғанын Құлтай Нұрқалбайұлы оқырман қауымға былайша түсіндіреді.

...1964 жылдың жазында Алматы қаласындағы «Қазақ мемлекеттік баспасынан» шыққан, 302 беттен тұратын «Орта Азия мен Қазақстанның ұлы ғалымдары» аты кітапті сатып алады. Құрастырған Бүркіт Исқаков екен. Осы кітаптағы 11 беттен тұратын Қалдырбек Жүнісбаевтың Қадырғали Қосынұлы Жалайыри туралы «Елеусіз алған есім» мақаласын оқып, көп әсер алып, таң-тамаша болады. Ұлы, дана бабамыз XVI ғасырда қазақ тілінде тұңғыш тарихи «Жами-ат Таварих» (Жылнамалар жинағы) еңбегін жазып қалдырған екен...

1967 жылы С. М. Киров атындағы Қазақ мемлекеттік университетінің тарих факультетінде оқып жүріп «Жизнь и революционная деятельность Токаша Бокина» деген тақырыпта диплом жұмысын жазып, оны ойдағыдай қорғайды.

Диплом жұмысының жетекшісі белгілі мемлекет және қоғам қайраткері, тарихшы-ғалым, жазушы, драматург Мұсатай Ақынжанов болатын. Көрнекті ғалым Кеңес өкіметі кезінде Мұхамеджан Тынышпаевтан кейінгі 1957 жылы «Қазақтың тегі туралы» 163 беттен тұратын алғашқы ерте заманнан басталатын қазақ шежіресінің ғылыми тарихын жазып шығарған тарихшы еді.

Тарих ғылымдарының докторы, профессор тарихшы Мұсатай Ақынжанов ғалым-ұстаз тәлімгер шәкірті Құлтайды бір жолы үйіне шақырады. Абай атындағы даңғыл мен Мир көшесінің қиылысында 4 этажды өкіметтің «элитный» үйінде тұрады екен. Шәкірті Құлтайдың диплом жұмысын қарап, қосымша тапсырма бере отырып, әңгіме арасында қай жерде тұратынын, қай ру-тайпадан тарайтындығын сұрастырады.

Құлтай Нұрқалбайұлы отбасымен

Жауаптарын тыңдап, қайталап қосымша сұрақтар қояды. Сонан соң, жазуға бейімдеу екенін айта келіп, «орысша шүлдірлегенінді қойып, қазақша газет-журнал, кітаптарды көп оқы, тек қазақтар ғана өз тарихын, шежіресін шынайы етіп зерттеп жазады. Сенің орысшаң ешқайда кетпейді», - дейді.

Өзі «Қазақ тегі туралы» ғылыми еңбегін жазу, зерттеу барысында, мұрағат құжаттарын көп ақтарғанын айтып өтеді. Құлтайға қарап: «Сенің ата-бабаларың Жалайыр көрінеді. Бұл қазақтың беделді, тарихы мол белгілі үлкен тайпалы руы. Олардың тарихында құнды деректер, мұрағаттар да өте көп. Бәрін шаң басып жатыр. Олардағы мағлұматтар таптырмас деректерге толы. Соларды жинастырып, зерттейтін ғалымдар да жоқтың қасы. Ғылыми зерттеумен шұғылданатын жастар болса ғой, шіркін – деп, Құлтайға «бұған қалай қарайсың?» - дегендей сыңай танытады.

Ғылыми жетекшісінің бұл ойын өзіне құлаққағыс жасап отырғанын іштей сезінгенімен, нақты жауап беруге батылы барғысы келмегенсиді де қояды. «Осы бір игілікті істі жастар қолға алса-ау деп армандаймын», - дейді ұстаз-ғалым. Осы жолы ол кісі басқа да әңгімелерді құлағыма құйған-ды – деп еді Құлтай...

Кеңес Одағының «мызғымас» халқы Ұлы Октябрь Социалистік революциясының 60 жылдығын дүркіретіп тойлап жатқанда, Құлтайға «ұлтшыл» деген айып тағылып, партия мүшелігінен шығарылып, жұмыстан қуылып, екі жыл бойы сергелдеңге түсіріп, қалалық, облыстық прокуратура үстінен іс қозғаған еді...

Жасқаншақтығы мен жағымпаздығы жоқ, кемшіліктер мен жетістіктерді ажырата алатын, өз ойын ашық жеткізетін бірбеткейлігі партияластарына ұнасын ба? «Ұлтшыл» деген айыптың аржағында не тұрғанын ойы зерек оқырман түсініп отырған болар...

Осыдан кейін ғылыми жетекшісінің ақыл-кеңесі ойға оралып, өткен ғасырдың 70-інші жылдарынан бастап, орысша, қазақша Жалайыр тарихына, шежіресіне, тарихи тұлғаларына байланысты ғылыми, тарихи-тағылымды, көркем әдебиеттер мен бұқаралық ақпарат құралдары беттерінде жарияланған мақалаларды жинастырып, жіктеп, оқып, бір жүйеге келтіруге ұмтылып, іске батыл кіріседі.

Елу жылдан астам уақыт жинаған деректері бойынша республикалық, облыстық, қалалық газет-журналдарға көлемді мақалалар жазып тұруды қалыпты іске айналдырады. Оқырмандармен пікір алысып, олардың ұсыныстарына құлақ түреді. Өз халқымың тарихын оқитын, бағалайтын, өз ру-тайпаларын дәріптей білетін жас ұрпақтарға деп, Құлтай Нұрқалбайұлы 17 кітаптан тұратын «Жалайыр тарихынан» атты топтама (серия) кітаптарды дайындап шығарды.

Тарихшы Құлтай өте ұқыпты, еңбекқор жан. Мектепті орысша бітірген. Екі жоғарғы оқу орындарын да орысша бітірген, атап айтқанда Қазақ ұлттық университеті (КазГУ) мен Қарағанды кооперативтік институтынан диплом алып шыққан. Оған қоса Ленинградта басшы қызметкерлерді дайындайтын арнайы жоғары курсты бітірген. Өмір бойы орыстар шоғырланған мекемелерде қызмет істеген. Соған қарамастан ғылыми, тарихи-тағылымды еңбектерін қазақ тілінде жазатындығына таңқалмасқа болмас.

Құлтай Нұрқалбайұлының «Жалайыр

тарихынан» атты бұл сериялық еңбектері Жалайыр тарихын, шежіресін зерттеушілер үшін де, ататек шежіресін білемін деушілер үшін де керекті құралға айналары күмәнсіз. Олар аталған кітаптан Жалайыр тарихы жайлы тың деректер табады, әрі осы ру-тайпасы туралы жазылған деректі-анықтамалық шығармаларды табуға септігін тигізетіндігіне, сондай-ақ, көптеген құнды мағлұматтарға қанығып, тарихи ақиқатқа көз жеткізетіндігіне сенім мол.

Айтайын дегенім, біріншіден, «Жалайыр тарихынан» атты сериялық кітап қазақ

себепті бұл кітап тағы басылып, сатылымға шығарылғаны дұрыс деп есептеймін. Бірақ ол кісінің қаржылық жағдайы оған жеткіліксіз.

Екіншіден, «қолда бар алтынның қадірі жоқ» дегендей, осындай құнды еңбекті жасы 80-нен асқанша ізденіп жазған тарихшы-өлкетанушы Құлтай Нұрқалбайұлына өңір басшылары қандай ілтипат көрсетіп оның еңбегін қалай бағалап жатыр? Алда келе жатқан Республика күні, Тәуелсіздік күндері және басқа да үлкен мерекелер бар...

Жетісудың белгілі тарихшысы 82 жастағы Құлтай Нұрқалбайұлының қоржынында 2 томдық «Жалайыр» ғылыми-этнографиялық зерттеу еңбегі мен «Жетісудың ел басқарған арулары» атты кітабы дайын. Тек қаржы мәселесі шешілсе – шығады.

Сонымен қатар, «Жетісудың жайсаңдары», «Жалайыр хандығы (1335-1435)» және «Жалайыр саңлақтары» атты кітаптары дайындық үстінде. Іздеп-зерттеуден шаршамайтын қарымды талант иесі қаламгер Құлтай Жетісудың тарихы туралы әлі де талай ғылыми, тағылымды деректерді зерттеп-жинап, сол тарих жазылған кітаптар шығатынына сенімдемін.

Қ.Нұрқалбайұлы 15 кітабын облыстық С.Сейфуллин атындағы кітапхана мен өзінің туған Көксу аудандық кітапханасына сыйға берді. Алматыдағы Республикалық және ҚР Ғылым Академиясының кітапханаларында да оның кітаптары бар.

50 жылдан астам уақытын ел тарихы, Жетісу тарихы мен қазақтың тұңғыш тарихшысы Қадырғали би Жалайырдың еңбектерін зерттеуге арнаған жетісулық тарихшы-өлкетанушы Құлтай Нұрқалбайұлының

елінің және оның ру-тайпаларының тарихын білуге құштарлық танытқан оқырман қауымға арналғанымен оның таралу тиражы аз. Бабаларының өткенін зерделейтін, ол кітапты іздеп жүріп оқитын жастар аудиториясы тұрмақ, ересектер де бар қазір. Сол

еңбегіне қарай құрмет көрсетуге лайық деп есептеймін.

Әли ЫСҚАБАЙ,
ҚР еңбек сіңірген қайраткері,
Алматы облысының құрметті азаматы

ЖЕТІ БАТЫР - АУДАН МАҚТАНЫШЫ

ҚАЛЫПТАСҚАН ДАҒДЫ БОЙЫНША БІЗ МЕРЕКЕЛЕРІМІЗДІ АТАЛҒАН КҮНІ ҒАНА ТОЙЛАП, АРЫ ҚАРАЙ КЕЛЕСІ МЕРЕКЕГЕ ДАЙЫНДАЛЫП КЕТЕ БАРАМЫЗ. АЛ БИЫЛ 9 МАМЫРДА АТАЛЫП ӨТКЕН ЖЕҢІС КҮНІНІҢ 80 ЖЫЛДЫҚ МЕРЕКЕСІН, БІЗ БІР - АҚ КҮН ЕМЕС, КЕЛЕСІ ЖЫЛҒА ДЕЙІН – ЯҒНИ 2026 ЖЫЛДЫҢ 9 МАМЫРЫНА ДЕЙІН, ЖЕҢІСТІҢ 81 ЖЫЛДЫҒЫНА ДЕЙІН АТАП ОТЫРУЫМЫЗ КЕРЕК.

Т.КЕНЖЕБАЕВ.

П.ВИХРЕВ.

Т.ҚАБЫЛОВ.

Ж.ҚАЙЫПОВ.

Ы.ҚАЛДЫБАЕВ.

Қанды соғыста жанқиярлықпен соғысқан ержүрек жауынгерлеріміздің есімдерін 1 күнде ғана, яғни 9 мамыр күні ғана атап тауыса алмаймыз. Себебі бұл соғыс адамзат тарихындағы ең қатыгез, әлемді дүр сілкіндірген, талай ананы жесір, талай баланы жетім еткен, миллиондаған ержүрек жауынгерлерді ұмытылмайтын ерлікке жұмылдырған соғыс еді. Қазақстан Республикасының Президенті, ҚР Қарулы Күштерінің Жоғарғы Бас қолбасшысы Қасым-Жомарт Тоқаев: «Сұрапыл соғыс кезіндегі аға буынның өшпес ерлігі мен ерен еңбегін ұрпақ жадында жаңғырту өте маңызды. Екінші дүниежүзілік соғыстағы батырлардың ерлігі-бүгінгі және болашақ Отан қорғаушылар үшін шынайы үлгі-өнеге», - деп ойын ашық айтып жеткізген еді.

Алматы облысынан 120 мыңнан аса жауынгер сұрапыл соғысқа қатысса, 54 жауынгер Кеңес Одағының Батыры атағын алды. 350 мыңнан аса халқы бар, облыс деңгейіндегі Еңбекшіқазақ ауданы 7 Кеңес Одағының Батыры бар киелі мекен. Жеңіс туын желбіретуге өзіндік үлес қосқан аталарымыз, Ұлы Отан соғысының ардагерлері, еңбек ардагерлері Батыр аталарымыздың атында - ескерткіш, мектеп, көше бар екені аудан, облыс тұрғындарының мақтаныштары. Енді аудандағы жеті батыр аталарымыздың соғыстағы ерліктеріне қысқаша тоқталайың!

ӨЗЕН ӨТКЕЛІНДЕГІ ЕРЛІК

Төле Кенжебаев (1902 – 1988 ж.) Батыр атағын 40 жасында алды. Шелек ауылында 1902 жылы дүниеге келген **Төле Кенжебаев** 1942 жылы 60-шы ұландық Чернигов кавалериялық полкінің құрамында соғысты. Днепр бойына шабуыл екіні ерекше болған кез. Бұл 1943 жылдың 28 қыркүйегіне қараған түн еді. Төле бірінші болып Днепрді жүзіп өтіп, бораған оқтың астында қалтқыға орнатылған екі салды жермен 250 метрге сүйреп, қайтадан арғы бетке өтіп, өз бөлімшесіндегі сарбаздарды өзеннен өткізді. Екінші қайта өткенде байқап қалған жау солай қарай оқ жаудырады. Төле жау шабуылын тойтарып, үш немісті өлтіріп, бір офицерін тұтқындап, ерен ерлік көрсеті. Осы ерлігі үшін оған Кеңес Одағының Батыры атағы берілді. Соғыстан кейін ауыл шаруашылығында еңбек етіп, көптеген жетістіктерге жеткен еңбек ардагері. Шелек аулындағы мектепке, көшеге аты берілген. Мектеп алдында ескерткіші қойылған.

ОТАН ҮШІН ЖАН ПИДА

Петр Борисович Вихрев (1909-1941 ж.) Батыр атағын 32 жасында алды. Шелек ауылында 1909 жылы дүниеге келді. 1941 жылы 14-15 қазанда Волоколамск бағытында, 15-16 қарашада Петелино деревнясы түбінде өзі басшылық еткен алтыншы рота жауға қарсы қайсарлықпен тойтарыс бе-

ріп, 5 танктің көзін құртып, автоматшылар взводын жояды. Ақыр соңында бір солдатпен қалған ол граната лақтырып, тағы да екі танкті от жалынына орайды. Оғы таусылып, жалғыз өзі жау қоршауында қалғанда, «Отан үшін жан пида» деп, соңғы оғын өзіне жұмсайды. Қаза болғаннан соң Кеңес Одағының Батыры атағы берілген жерлесіміздің денесі Волоколамск тас жолынан жеті шақырым жердегі Петелино деревнясында жерленген. Шелек ауылындағы мектепке, көшеге аты берілген. Шелек аулындағы орталық саябақта ескерткіш орнатылған.

ТАНКТИ ТАЛҚАНДАҒАН ТӨЛЕН БАТЫР

Төлен Қабылов (1917-1945 ж.) Батыр атағын 25 жасында алды. Асысаға ауылында 1917 жылы дүниеге келді. 1942 жылы майданға аттанып, Сталинградты, Донды, Қырымды, Украинаны, Белорусты, Литваны азат ету ұрыстарына қатысқан. Кенисберг (қазір Калининград) қаласындағы әрбір квартал, әрбір көшеде кескілескен ұрыс жүріп жатты. Сержант Төлenniң бөлімшесіне фашистердің шабуылын тойтаруы тапсырылды. Сол шайқаста Жеңіс туын желбіретуге өз үлесін қосқан. Бір адым да шегінбей, ебін тауып өтіп кеткен танкті қуып жетіп, люктің ішіне граната тастап, қиратты да, өзі де мерт болды. Ерлікпен қаза тапқан жерлесіміз Кеңес Одағының Батыры атанды. Асысаға аулындағы мектепке аты беріліп, ескерткіші орнатылған, көшеге аты берілген.

ҚАЙСАРЛЫҚ

Жүнісбай Қайыпов (1917 – 1944 ж. ж.) Батыр атағын 25 жасында алды. Жаңатұрмыс ауылында 1917 жылы дүниеге келді. Ленинградты қорғауда қайтпас қайсарлық танытқан батыр. 1942 жылы танкке қарсы қолданылатын зеңбірек командирі болған Ж.Қайыпов ерен ерлік үлгісін көрсетіп, неміс фашистерінің «Тигр» танктерінің талайының түбіне жетті. Осы ерлігі үшін ол III дәрежелі «Даңқ» орденімен марапатталды. 1944 жылы жаудың минометті батареясын, төрт дзот, танкке қарсы қолданатын зеңбіректің көзін жойып, жаудың алғашқы шебін басып алуға жағдай жасады. Сол жылы Ж. Қайыповтың басқарған тобы Новгород қаласына ерлікпен ұрыс жүргізіп, алғашқылардың бірі болып енеді. Осы ұрыста көрсеткен ерлігі үшін мерт

болған жерлесіміз Кеңес Одағының Батыры атанды. Өзі туған ауылында ауыл аты, өзі атындағы мектепте ескерткіші, көше аты бар.

АЛҒЫС АРҚАЛАҒАН АЗАМАТ

Ыбырайым Қалдыбаев (1918-2008 ж.) «Даңқ» орденінің толық иегері 27 жасына дейін осы атақты 3 рет алған батыр. Қарабұлақ ауылы Кеген ауданында 1918 жылы дүниеге келді. 1942 жылы 19 қарашада Сталинград түбінде ұрысқа кіріп, Орлово – Курск иініндегі, Днепр өзені, Лоево қаласындағы ұрыстарға қатысты. I Беларус майданының құрамында Мозырь, Варшава қалаларын азат етті. Атқарған әскери қызметі үшін «Даңқ» орденінің толық иегері атанды. Бірнеше медальдармен марапатталды. Жоғарғы Бас Қолбасшының 10 рет алғысына ие болды. Соғыстан кейін ол Нарынқол, Шелек аудандарының ауыл шаруашылығы өндірісі саласында еңбек етті. Көп жыл Тескенсу, Қазақстан совхоздарында қызмет істеп, 1978 жылы дербес зейнеткерлікке шықты. Ұлы Отан соғысының 65 жылдығына байланысты аудан әкімі Есік қаласынан үй берді. Сол үйде бала шағасымен жақсы өмір сүріп, нағыз батыр тұлғалы ата 90 жасқа келіп, өмірден өтті. Батырдың атын есте сақтау үшін аудандағы бір мектептердің атын батыр атымен неге атамасқа? Мектептің аты берілсе - атаны танитын ел-жұрт аудан, облыс басшыларына рахметтерін айтып, риза болар еді...

Бұрынғы Шелек ауданынан шыққан бес батырға, Шелек аулындағы орталық саябақта Ж. Қайыпов, Т. Қабылов, П. Б. Вихров, Т. Кенжебаев, Ы. Қалдыбаев аталарға ескерткіш тақта орнатылғанын айта кетуді жөн санадық...

21 ТАНК, 4 БРОНЕТРАНСПОРТЕРДІ АТҚАН МЕРГЕН

Рақымжан Тоқатаев (1923 – 2011 ж.) Батыр атағын 19 жасында алды. Қаракемер ауылында 1923 жылы дүниеге келді. 1935 жылы Есік бекетіндегі бес жылдық қазақ орта мектебін бітірді. Қаракемерге мұғалім болып оралғанымен, 1942 жылы 9 тамызда әскер қатарына шақырылған. Өзбекстанның Шыршық қаласында артиллериялық училищеде оқыған. 672 танкке қарсы артиллериялық атқыштар полкінің құрамында болды. 21 танк 4 бронетранспортердің көзін жойған, Чехословакияны азат

етуге қатысқаны үшін 1945 жылы 29 шілдеде Кеңес Одағының Батыры атағы берілді. Курск доғасында, Житомир, Винницу, Бердичев, Ужгород қалаларын, Чехословакияны азат ету соғыстарына қатысқан. Жеңіс күнін 1945 жылы Чехияда қарсы алды. Москвада Кремльде өткен Жеңіс парадына шақырылады. Оған Ленин ордені мен Алтын Жұлдыз құрметпен тапсырылады. 1950 жылы

Рақымжан Тоқатаев (1923 – 2011 ж.)

Абай атындағы педагогикалық институттың физика-математика факультетін бітірген Рахымжан ата орта мектепте физика-математика пәнінің мұғалімі болып, ұстаздық жолды 40 жылдан аса жалғастырады. Есік қаласындағы А. Мәлкеев атындағы орта мектепте қарапайым мұғалімдіктен бастап, көп жыл директор болды. Кеңес Одағының Батыры Рақымжан Тоқатаевтың 75 жылдығы, 80 жылдығы аудан, облыс көлемінде аталып өтті. Рақымжан Тоқатаевқа Есік қаласындағы мектепке және көшеге аты берілген. Мектепте Батыр атаға арналған мұражай бар. Туған аулына 2014 жылы Ұлы жеңіс күніне орай Қ. Орымбетов мектебінің алдында Кеңес Одағының Батырлары Қ. Жаманғараев пен Р. Тоқатаевқа ескерткіш орнатылған.

ДНЕПР ӨЗЕНІНЕН ӨТКЕН – ЕР

Қашаған Жаманғараев (1910 - 2000 ж.) Батыр атағын 32 жасында алды. Қаракемер ауылында 1910 жылы дүниеге келген. Майданға өз еркімен 1942 жылы аттанады. Глухов атындағы артиллериялық дивизияның 1-ші гвардиялық полкының құрамында болды. 1943 жылы 17 қазанда КСРО Жоғарғы Кеңесінің жарлығымен Кеңес Одағының Батыры атағы берілді. Сталинград, Курск доғасы, Днепр бойында, Украинаны азат етуде ерліктер көрсеткен. Қ. Жаманғараевтың қас батырлығы тарихқа алтын әріппен жазылған жау қолынан Днепрді алу болды. Днепрден өту соғыстың ең негізгі шешуші сәтінің бірі еді. Немістердің бар күші осы Днепрге шоғырланған еді. Кескілескен ұрыс осы өзеннен өту үшін болатын. Қардай бораған оқ ортасынан Днепрдің ар жағына бірінші болып өткен жеті жауынгердің бірі - Қ.Жаманғараев. Жыландай жылжып қаптаған танктердің бетін алғаш қайтарған да осылар. Батырлар жол ашып, Кеңес жауынгерлері алға жаппай

Қашаған Жаманғараев (1910 - 2000 ж.)

жылжыды. Есік қаласында батыр атамызға арналған көше бар. Ұлы Жеңістің 69 жылдығына байланысты Қаракемер ауылында батыр аталарға Р.Тоқатаев, Қ.Жаманғараевқа арнайы ескерткіш орнатылды. Соғыстан кейін бейбіт өмірде қызмет істеп, қос майданның ардагері атанды. Алматы қаласында мектепке, көшеге аты берілген. Өзі туған ауылындағы Қ.Орымбетов атындағы мектепте ескерткіші бар.

Әсет АЛЖАНБАЙ «АБАЙ», «Мерей» ордендерінің иегері, ардагер-оқытушы ұстаз, запастағы капитан. Алматы облысы, Еңбекшіқазақ ауданы

РЕДАКЦИЯДАН:

Аудан мектептерінде, колледждерде «Алғашқы әскери дайындық» пәнінен сабақ беріп жүргендіктен Отанын, елін, жерін қорғайтын отаншыл, мемлекетшіл, әскери патриот ұрпақ тәрбиелеу мақсатында жоғарыда аталған батыр жауынгерлерді, соғысқа қатысып, Жеңісті жақындатқан басқа да жауынгерлердің ерлігін насихаттауды мақсат еткен ардагер-ұстаз Әсет Көшербайұлы осы уақытқа дейін 310-нан астам елімізге танымал әр саланың ардагерлерімен кездесу-жиын өткізген. Бұл жұмыс әлі де жалғасын таппақ.

Бейсенбі - Четверг, 2 қазан

ХАБАР	
05.00 «Дүлдүлдер дүбірі» 06.00 Т/х «Пәленшеевтер» 07.00, 08.00, 08.55 «Оян!» 07.50, 18.00 Новости 08.35 «Неосеть» 10.30 Мульт/Т/с «Белка и стрелка. Тайны космоса» 11.00 «Бегом за деньгами» 12.00, 20.00 Т/х «Ар алдында» 13.45, 21.45 Т/х «Келінжан-6» 14.30, 19.30 Жаңалықтар 14.40 «Өзекті» 15.10 «Әсем әндер» 16.00 Т/с «Акушерка» 18.30 Пульс планеты 19.00 Жер-жаһан 22.40 КешREC 23.40 Т/с «Акушерка. Новая жизнь» 01.40 Т/с «Перекресток»	12.00 «Келін BATTLE» / тікелей эфир/ 12.50 «Әсем әуен» 13.05 «19 аймақ» 13.40 «Әсем әуен» 14.00 «Мақсатына жеткендер» 14.30 «Агро аймақ» 14.40 Әсем әуен 15.00 Жаңалықтар /тікелей эфир 15.20 «Әсем әуен» 16.00 Новости/прямой эфир 16.20 К/ф «Үйде жалғыз емеспіз» 17.05 «Ой-сарап» 17.30 «Әсем әуен» 18.00 «19 регион» /тікелей эфир 18.40 «Әсем әуен» 19.00 «Таза мекен» 19.30 «Ащы да болса...» 20.00 Қорытынды жаңалықтар (Алматы облысы) 20.30 Қорытынды жаңалықтар (Жетісу облысы) 21.00 Итоговые новости (Алматинская область) 21.30 Итоговые новости (Область Жетысу) 22.00 К/ф «Ағайындылар» 22.40 «Әсем әуен»

ЕВРАЗИЯ

06.00 «Паутина»
07.00, 19.00 «Koregiz-шоу»
08.00 «Қайырлы таң, Қазақстан!»
09.00 «Доброе утро, Казахстані»
10.00 «Жить здорово!»
10.55 «Модный приговор»
11.55 «Давай поженимся!»
12.55 «Пусть говорят»
14.10 «Новости»
14.20 «Жаңалықтар»
14.30 «Qoslike». Жаңа маусым
18.30 «Басты жаңалықтар»
20.00 «Главные новости»
20.30 Т/с «Невский. Чужой среди чужих»
01.10 Ночной кинотеатр
02.20 «Новости»
02.30 «Жаңалықтар»
02.40 Паутина
03.20 «Басты жаңалықтар»
03.45 «Той базар»

КТК

07.05 Кешкі жаңалықтар
07.25, 04.45 «Өкінбе сен»
09.00 Вечерние новости
09.40 Т/с «Тверская-2»
12.00, 00.00 Т/с «Реванш»
14.20 Т/с «Поцелуй»
16.30, 04.00 Т/с «Кольцо с рубином»
18.40 Т/с «Однажды в Чукова»
20.35 Кешкі жаңалықтар
21.00 Вечерние новости
21.40 Т/с «Тверская-2»
02.30 Т/с «Бессмертник»
06.00 «Мерекелік концерт»
06.10 Кешкі жаңалықтар

ЖЕТІСУ

07.05 «Әсем әуен»
07.30 «Таңжарық» /тікелей эфир/
09.15 «Саулықтың сыры»
09.30 Жаңалықтар (Алматы облысы)
10.00 Жаңалықтар (Жетісу облысы)
10.30 Новости (Алматы облысы)
11.00 Новости (Жетісу облысы)
11.30 «Ой-сарап»

Жексенбі - Воскресенье, 5 қазан

ХАБАР	
05.00 «Мандай тер» 06.15 Кім мықты» 07.30 Фарида Жолдасованың «Мен жайлы» шығармашылық кеші 10.00 М/ф «Белка и Стелка» 11.20 М/с «Лунтик» 12.00 Х/ф «Бегущий за ветром» 14.00 Азамат 15.15 Х/ф «Дастиш фантасти» 16.45 «Келінжан-6» 18.15 «Жекпе-жек айтыс» 19.45 «Алғашқы» 20.45 «Қызық таймс» 22.00 «7 күн»	22.40 «Глобальные события» 23.00 Х/ф «Универсальный солдат-2. Возвращение» 00.30 Әке бақыты
ЕВРАЗИЯ	
06.00 «Той базар» 07.00, 03.25 «Паутина» 08.50 «Женская версия. Дедушкина внучка» 13.20 Т/с «Мирт обыкновенный» 18.00 Жұлдызды шоу 20.00 «Аналитика» 20.45 Т/с «Завтрак в постель» 01.10 Х/ф «Опасная комбинация»	

Жұма - Пятница, 3 қазан

ХАБАР	
05.00 «Дүлдүлдер дүбірі» 06.00 «Пәленшеевтер» 07.00, 08.00, 08.55 «Оян!» 07.50, 18.00 Новости 08.35 «Культурный контекст» 10.30 «Белка и стрелка. Тайны космоса» 11.00 «Бегом за деньгами» 12.00, 20.00 «Ар алдында» 13.45, 21.45 «Келінжан-6» 14.30, 19.30 Жаңалықтар 14.40 «Өзекті» 15.10 «Арнайы репортаж» 15.30 «История у нас» Д/ф 16.00,23.40 Т/с «Акушерка. Новая жизнь» 18.30 «Қоғам пікірі» 22.40 «Ойна!Q» 01.40 Т/с «Перекресток»	11.30 «Ой-сарап» 12.00 «Біздің толқын» 12.50 «Әсем әуен» 13.05 «19 регион» 13.40 «Әсем әуен» 14.00 «Таза мекен» 14.30 «Ащы да болса...» 15.00 Жаңалықтар /тікелей эфир 15.20 «Әсем әуен» 16.00 Новости/прямой эфир 16.20 «Ағайындылар» 17.00 «Спорт-Тіме» 17.15 «Жетісу әуендері» 17.30 «Ой-сарап» 18.00 «Әсем әуен» 19.00 «Өзенді өлке» 19.35 Әсем әуен 20.00 Қорытынды жаңалықтар (Алматы облысы) 20.30 Қорытынды жаңалықтар (Жетісу облысы) 21.00 Итоговые новости (Алматинская область) 21.30 Итоговые новости (Область Жетысу) 22.00 К/ф «Қисық жолмен» 22.40 «Әсем әуен»

ЕВРАЗИЯ

06.00, 03.05 «П@утина»
07.00 «Koregiz-шоу»
08.00 «Қайырлы таң»
09.00 «Доброе утро, Казахстан»
10.00 «Жить здорово»
10.55 «Модный приговор»
11.55 «Давай поженимся»
12.55 «Пусть говорят»
14.10, 02.40 «Новости»
14.20 «Жаңалықтар»
14.30 «Qoslike»
18.30, 04.00 «Басты жаңалықтар»
19.00 «Көреміз шоу»
20.00 «Главные новости»
20.30 «Парламент онлайн»
20.55 «Поле чудес»
22.15 Т/с «Невский. Чужой среди чужих»
04.15 Той-базар

КТК

07.05 Кешкі жаңалықтар
07.25, 04.50 «Өкінбе сен»
09.00 «Вечерние новости»
09.40 Т/с «Тверская-2»
12.00 Т/с «Реванш»
14.20 Т/с «Поцелуй»
16.30, 03.30 «Кольцо с рубином»
18.40 Т/с «Однажды в Чукова»
20.35 Кешкі жаңалықтар
21.00 Вечерние новости
21.40 Т/с «Платье цвета моря»
02.00 Т/с «Бессмертник»
06.00 Мерекелік концерт
06.10 Кешкі жаңалықтар

ЖЕТІСУ

07.05 «Әсем әуен»
07.30 «Таңжарық» /тікелей эфир/
09.15 «Саулықтың сыры»
09.30 Жаңалықтар (Алматы облысы)
10.00 Жаңалықтар (Жетісу облысы)
10.30 Новости (Алматы облысы)
11.00 Новости (Жетісу облысы)

КТК

07.05, 04.00 «ТОЙBESTSTAR»
07.30 Ән мен әнші
09.20 Т/с «Милая соседка»
13.20 Т/с «Поцелуй»
15.40, 22.00 Битва экстрасенсов
18.40, 05.00 «Әндер мен жылдар»
21.00 «Портрет недели»
02.30 Т/с «Бессмертник»

ЖЕТІСУ

07.05 «Әсем әуен»
08.45 «Саулықтың сыры»
09.00 «Апта» (Жетісу облысы)
09.30 «Апта» (Алматы об-

лысы)
12.00 «Біздің толқын»
12.50 «Әсем әуен»
13.05 «19 регион»
13.40 «Әсем әуен»
14.00 «Таза мекен»
14.30 «Ащы да болса...»
15.00 Жаңалықтар /тікелей эфир
15.20 «Әсем әуен»
16.00 Новости/прямой эфир
16.20 «Ағайындылар»
17.00 «Спорт-Тіме»
17.15 «Жетісу әуендері»
17.30 «Ой-сарап»
18.00 «Әсем әуен»
19.00 «Өзенді өлке»
19.35 Әсем әуен
20.00 Қорытынды жаңалықтар (Алматы облысы)
20.30 Қорытынды жаңалықтар (Жетісу облысы)
21.00 Итоговые новости (Алматинская область)
21.30 Итоговые новости (Область Жетысу)
22.00 К/ф «Қисық жолмен»
22.40 «Әсем әуен»

31 КАНАЛ

06.00, 04.00 «Әзіл студио»
06.30, 03.00 «Тик-ток show»
06.50, 20.00 Информбюро
08.00, 01.20 «31 әзіл»
09.00 «Күліп ал»
09.40 М/с «Пингвины Мадагаскар»
10.40 М/с «Аватар: легенда об Аанге»
11.40 «Губка боб»
12.20 Х/ф «Власть огня»
14.50 Х/ф «Хищник»
17.30 Х/ф «Хищник-2»
21.00 «Команда «А»
23.50 Т/х «Айдаһарлар шайқасы»
02.30 «Time vine»
03.20, 05.00 «Wats up?»
04.20 «1001 Әзіл»
04.30 «BALA BATTLE»
05.20 «Ризамын»

7 КАНАЛ

06.02 Т/х «Дем. Соңғы үміт»
07.00, 03.30 «Q-елі»
08.00 «Жүрекке жазылған жол»
09.00, 00.00 Жаңалықтар
09.30,00.30 «Новости»
10.00,20.00 Т/с «Великопелный век. Көсем»
11.20, 21.10 Т/с «Стамбульская невеста»
14.00 7-ші студия
15.20 Әзілің жарасса
16.40 «Карадайы. Бесценная правда»
18.00 «Жаңалықтар»
18.30, 23.20 Т/х «11 метр»
19.30 Новости
01.00 Айгерім Сейфолланың Сырласуы
02.00 Т/с «Пока станица спит»
02.50 «Жұлдызды шаңырақта»
04.40 Т/х «Ата-ана, балашаға»

лысы)
10.00 «Апта» (Область Жетысу)
10.30 «Апта» (Алматинская область)
11.00 «Шашу»
11.40 «Спорт-Тіме»
17.50 «Жетісу әуендері»
12.00 «ДАРА LINE»
12.50 «Әсем әуен»
13.05 «Қылышсыз майдан»
13.40 «Дала сыры»
14.00 Жыршылар байқауы
17.00 «Шашу»
17.40 «Әсем әуен»
18.00 «Единый народ»
18.30 «Абадан»
18.45 «Әсем әуен»
19.00 «Өзекжарды»
19.30 «Арнайы репортаж»
20.00 «Бір шәугім шай»
21.05 «БикенФест-3» театр

Сенбі - Суббота, 4 қазан

ХАБАР	
05.00 «Мандай тер» 06.15 «Кім мықты» 07.30 Әлішер Кәрімов «Сахнада 20 жыл» концерт 09.30 «Президентский резерв» 10.00 М/ф «Белка и Стелка. Звездные собаки» 11.30 М/с «Лунтик» 12.00 Х/ф «Универсальный солдат-2: Возвращение» 13.30 К/ф «Бойдақ күйеу» 15.15 Қызық таймс 16.30 «Ойна!Q» 17.30 Т/с «Келінжан-6» 20.00 Мейрамбек Беспаеттың «Құс қанат ғұмыр» концерті 22.00 «7 күн» 22.40 «Жұмыр жер» 23.00 Х/ф «Бегущий за ветром»	лысы) 11.30 «Ой-сарап» 12.00 «Біздің толқын» 12.50 «Спорт-Тіме» 13.05 М/ф «Түркістан» 13.40 «Әсем әуен» 14.00 «Өзенді өлке» 14.35 «Әсем әуен» 15.00 «Аман болайық» 15.45 «Әсем әуен» 16.20 К/ф «Қисық жолмен» 17.00 «Шашу» 17.40 «Әсем әуен» 18.00 «Қылышсыз майдан» 18.50 «Әсем әуен» 19.00 «Ұлт ұяты» 20.00 «Дала сыры» 20.30 «Апта» (Жетісу облысы) 21.00 «Апта» (Алматы облысы) 21.30 «Апта» (Область Жетысу) 22.00 «Апта» (Алматинская область) 22.35 «Әсем әуен»

ЕВРАЗИЯ

06.00, 04.15 «ТОЙ БАЗАР»
07.05, 03.30 «П@утина»
08.20, 19.00 Көреміз шок
09.25 «Қаймақ»
10.00 Х/ф «Женская версия. Ваше время и стекло»
12.25 Т/с «Чужой грех»
17.05 Т/с «Две звезды. Семейный подряд»
20.00 «Асау жаңалықтар»
20.35 «Заң мен ел»
20.55 Т/с «Мирт обыкновенный»
01.40 Х/ф «Скульптор-смертный»

КТК

07.05, 02.40 «ТОЙBESTSTAR»
07.40 «Әнім сен едің»
08.20 «Вечерние Новости»
09.00 Т/с «Платье цвета моря»
13.20 Т/с «Поцелуй»
15.30 Битва экстрасенсов
18.30, 03.50 Ән мен әнші
21.00 Т/с «Милая соседка»
01.00 Т/с «Бессмертник»
06.20 Әнім сен едің

ЖЕТІСУ

07.05 «Әсем әуен»
07.30 «Таңжарық»
09.15 «Саулықтың сыры»
09.30 Жаңалықтар (Алматы облысы)
10.00 Жаңалықтар (Жетісу облысы)
10.30 Новости (Алматы облысы)
11.00 Новости (Жетісу об-

фестивалі
22.00 Әсем әуен

31 КАНАЛ

06.00, 05.00 «Әзіл студио»
07.00 «Күліп All»
07.30 «Тәтті шоу»
08.00 «Губка боб»
09.30 «Готовим с Адель»
10.00 «Телебинго»
10.25 Т/х «Тор»
11.40 М/с «Барбоскины на даче»
13.30 Х/ф «Тайна Коко»
16.00 Х/ф «Круиз по джунглям»
19.00 Х/ф «Дедпул-2»
21.40 Х/ф «Джон Уик-3»
00.40 К/ф «Агашки позову»
02.40 «31 әзіл»
03.10 «Тик ток» шоу
03.30 «Тайм вайн»
03.50 «1001 әзіл»

04.00 «BALA BATTLE»
04.30 «What's up?»
05.30 «Ризамын»

7 КАНАЛ

06.02 Т/х «Ұлы дала жанұясы»
07.00 Әзіл әлемі
08.30 Людям насмех
10.00, 20.00 «Великопелный век.Көсем»
14.00,21.10 «Стамбульская невеста»
16.30 Т/х «Кеш келген махаббат»
23.30 «Жарқыраған жұлдыз» жаңа маусым
00.30 7-ші с тудия
01.40 «Әйгерім Сейфолланың сырласуы»
02.30 Тақиясыз періште
03.30 «Жұлдызды шаңырақта»
05.00 Т/х «Ата-ана, балашаға»

04.00 «BALA BATTLE»
04.30 «What's up?»
05.30 «Ризамын»

7 КАНАЛ

06.02 Т/х «Ұлы дала жанұясы»
07.00 Әзіл әлемі
08.30 Людям насмех
10.00, 20.00 «Великопелный век.Көсем»
14.00, 21.10 «Стамбульская невеста»
16.30 Т/х «кеш келген махаббат»
23.30 Динара Сәтжан
00.50 Қызықты weekend
01.50 «Әйгерім Сейфоланың сырласуы»
03.00 «Тақиясыз періште»
03.50 «Жұлдызды шаңырақта»
04.50 Т/х «Ата-ана, балашаға-2»

УЧИТЕЛЬНИЦА ИЗ СЕЛА «ДОСТЫҚ» СТАЛА ЗВЕЗДОЙ ТІКТОК

О НЕЙ ПИСАЛИ НЕМАЛО. В НАЧАЛЕ ГОДА ОНА СТАЛА ЗВЕЗДАЙ СМИ КАЗАХСТАНА, ОДНОЙ ИЗ 100 НОВЫХ ИЗВЕСТНЫХ ЛИЦ СТРАНЫ. БОТАГОЗ ОМАРОВОЙ 58 ЛЕТ, ОНА УЧИТЕЛЬ РУССКОГО ЯЗЫКА В ШКОЛЕ СЕЛА «ДОСТЫҚ» В ОБЛАСТИ ЖЕТЫСУ, ЧТО НАХОДИТСЯ НА ГРАНИЦЕ КАЗАХСТАНА И КИТАЯ, И ОНА ТЕПЕРЬ – ЗВЕЗДА «ТИКТОКА». ЕЕ РОЛИКИ ПРО ЗАПЯТЫЕ, ГЛАГОЛЫ И «НЕПРАВИЛЬНЫЕ» БУКВЫ НАБРАЛИ УЖЕ 4,7 МЛН. ЛАЙКОВ В ЭТОЙ СОЦИАЛЬНОЙ СЕТИ, НА АККАУНТ ПОДПИСАЛИСЬ 166 ТЫС. ЧЕЛОВЕК. А ЗИМОЙ 2025-ГО УЧИТЕЛЬ-ТИКТОКЕР «ВЫШЛА НА МЕЖДУНАРОДНЫЙ УРОВЕНЬ» – ПЕРВОЙ ИЗ КАЗАХСТАНСКИХ БЛОГЕРОВ ПОПАЛА В DISCOVER LIST ТІКТОК В КАТЕГОРИИ «ПЕДАГОГИ» - ПИШЕТ О НЕЙ FORBES.KZ.

IPHONE - 14 ЗА 30 СЕКУНД

Почти три года назад, в ноябре 2022-го, в школе, где работает Омарова, проводили семинар для филологов Алакольского района «Удиви меня». Администрация решила соответствовать названию мероприятия и... попросила Ботагоз записать ролик для TikTok. «Сначала я обиделась: молодых учителей, что ли, нет? Потом все же решила не ссориться с руководством. У меня был аккаунт в TikTok – пустой, просто чтобы следить за другими креаторами. Я сняла видео с малышами: записывала на доске слова, стирала одно за другим, а детям нужно было их назвать. Это была тренировка памяти и орфографической зоркости. Залила этот ролик на свою страницу и через какое-то время слышу от учеников: «Вау, Ботагоз Зиядиновна, у вас уже три тысячи просмотров, у нас за месяц столько не наберется!» Потом записать ролик с ними меня попросили старшеклассники, потом – ученики других классов. Я записывала, выкладывала – и все ролики «заходили». Почему – не знаю! – смеется тиктокер. – Ученики объяснили: обычно в TikTok молодые люди, а тут учитель. Это интересно. Хотя сейчас в этой соцсети много учителей, я, получается, попала в тренд».

Как-то ученики сказали: «Эх, был бы у вас iPhone, ваши ролики бы «залетали». А то у вас какой-то Samsung...» Учитель решила купить «Айфон» с отпускных. Но вдруг увидела в TikTok конкурс-челлендж от производителя жевательной резинки, где призом был iPhone. Видимо, судьба. Ботагоз изучила ролики молодых конкурентов, все видео показались ей однотипными: танцы, смех – и ничего больше. Она же – чуть не единственный возрастной участник – придумала такой сценарий: принесла своему классу на выпускной экзамен продукцию этого бренда вместо традиционных сладостей, ребята изобразили сердечко. С этим роликом Ботагоз победила и получила iPhone 14 в подарок.

КТО ЖДЕТ БОЛЬШУЮ ПЕРЕМЕНУ

Учитель щедро разбавляет серьезный по содержанию контент шуточным. Например, самым популярным на ее странице стало видео про рост мальчиков и девочек в 5-м и 11-м классах: на начало сентября 2025-го у него 11 млн. просмотров. «Миллионников» в аккаунте уже несколько. Автор приводит пример, как рождаются такие ролики. Этим летом она преподавала на курсах повышения квалификации для учителей русского языка. Решили с коллегой немного подшутиться: разложили на столе сладости, ведущая стала зачитывать названия с этикеток, задачей участников было схватить правильный пакетик. Побеждал тот, у кого оказалось больше всего добычи. «Было очень весело. Ролик вышел в моем аккаунте. А потом я узнала, что играла с директором школы», – смеется Ботагоз. Этот ролик очень быстро стал набирать обороты, за две недели его посмотрели почти 800 тыс. раз.

«УЧИЛКА СОШЛА С УМА»

Дело, конечно, не только в юморе. Ботагоз Зиядиновна объясняет все коротко и ясно. Эта фраза стала ее слоганом. Он родился из условий того конкурса «Учителя Казахстана в TikTok»: нужно было объяснить тему в короткой и доступной форме за 30 секунд. Ученики ей тоже говорят: не нужно объяснять долго, в «ТикТоке» это никто смотреть не

будет. Фраза закрепилась, и теперь автор контента автоматически произносит ее в конце каждого ролика.

Примеры и темы учитель придумывает по дороге в школу или с вечера. Вдохновение находит в ошибках своих учеников: какие темы им не понятны, в каких словах или знаках препинания дети ошибаются чаще всего.

Например, как написать слово: «лучший» или «лудший»? Как писать «в общем»? Куда следует поставить ударение и образовать множественное число: крЕмы или кремА? Нужна ли запятая: «Позвони, и я вызову тебе такси»? «Вот этот пример вызвал бурную реакцию у подписчиков. Мне писали, что там якобы не нужна запятая. Нужна! И я объяснила почему. Темы про запятые – вообще хит», – рассказывает Ботагоз.

Многие сложные случаи кому-то могут показаться простыми. Но не детям. Элементарные слова «спасибо» и «пожалуйста», например, вызывают у них сложности. Причина, считает учитель, что дети «зависают» в гаджетах и часто пишут там сокращенно: спс, пжст. Распространенные ошибки школьников – они не умеют пользоваться предложениями в, из, на, с. Она даже вывела правила, как употреблять эти предлоги: в – из, на – с (в город – из города, на Урал – с Урала).

БОНУСЫ И ДЕНЬГИ

Сам TikTok денег заработать не дает (монетизация в Казахстане не работает), но популярность в нем приносит Ботагоз свои плоды в офлайне. На той встрече с министром в Астане учитель познакомилась с представителем Национального центра повышения квалификации «Өрлеу», и ее пригласили в качестве тренера провести этим летом курсы для педагогов в Талдыкоргане. Говорит, половина из 30 учителей в аудитории оказались ее подписчиками. Она их учила по своим разработкам. «Гонорар за эти курсы получился тысяч 100 тенге. Чисто символический. Но не все упирается в деньги. Для меня это интересный опыт общения с коллегами, педагогический обмен», – рассуждает собеседница.

После Талдыкоргана она отправилась в Астану: Центр педагогических измерений пригласил стать экспертом по составлению тестовых заданий для ЕНТ. И это тоже благодаря TikTok. «Многие стесняются развиваться в соцсетях. А я считаю, это большая возможность», – говорит Ботагоз. Определенный буст случился и с репетиторством. «Мне в TikTok стали писать люди из России, Германии, Турции, просили проводить с ними онлайн-уроки. В прошлом году, например, я занималась с девочкой из Москвы, так она единственная из всех в параллели сдала экзамен на 100%. И поступила в престижный колледж в Москве», – рассказывает Ботагоз. – Я беру за уроки не очень дорого, \$5, хотя сейчас уже и по \$10 берут. Еще удивляюсь, как москвичи меня нашли. Но они говорят, посмотрели мои ролики в «ТикТоке» и им понравилась подача информации – доступная и простая. Потому и обратились ко мне. Может, пора ставки поднимать?»

ЕДИНСТВЕННАЯ ИЗ ВСЕХ

В феврале 2025-го TikTok опубликовал список 50 выдающихся креаторов, на которых стоит обратить внимание, –

из TikTok и сказали, что я единственный блогер из Центральной Азии, который впервые вошел в Discover List. Сказали записать ролик о себе. Потом была фотосессия с фотографом из Америки – через специальное приложение. Действие происходило в 10 вечера – в США же в это время утро, – для нас специально школу открыли. Потом я получила фотографии и журнал – и там я».

Номинация, говорит Ботагоз, на аккаунте в TikTok не отразилась, подписчиков больше не стало. Но зато о самом авторе написали СМИ, Министерство просвещения включило ее в список «100 новых лиц Казахстана» за «выдающиеся заслуги в образовании».

«Некоторые учителя из школы, где я работаю, не понимают, говорят, зачем вам это, вы же денег от этого не получаете. Да, на роликах я не зарабатываю, но зато меня приглашают в разные проекты, и это очень интересно! Если бы я когда-то не поучаствовала в районном семинаре «Удиви меня», так и осталась бы простым сельским учителем, который через два года выходит на пенсию. А теперь я могу приносить больше пользы окружающим. В последнее время у меня даже азарт появился – записать как можно больше роликов для TikTok. Единственное, я уже все темы перебрала, теперь нужно на примерах объяснять», – улыбается тиктокер.

Discover List. В категорию «Педагоги» попали 10 человек из разных стран, Ботагоз Омарова – учитель высшей категории, педагог-исследователь из небольшого села на границе Казахстана – оказалась в их числе, вместе с девятью коллегами из США, Саудовской Аравии, Великобритании, Австралии, Польши и Кении.

А в январе мне официально написали

Много ли конкурентов в онлайн-среде учителей русского языка? Ботагоз говорит, не отслеживала этот момент. Но она, по ее словам, ни с кем и не соревнуется. «Мне все равно, кто лучше меня, я соревнуюсь только с собой» – такова ее философия. Коротко и ясно.

(из сайта журнала Форбес.кз.)

От редакции: Образовательные контенты в интернете полезны, как можно убедиться на примере Ботагоз Омаровой. Но есть и другая сторона медали, в соцсетях выставляют не всегда полезную информацию для детей. Общеизвестно, что в Китае, где изобрели эту соцсеть, экранное время на просмотр составляет в сутки 40 минут, и там есть ограничение просмотров для детей. Они могут смотреть только образовательный и развивающий контент. А у нас? У нас пока оганичения нет, хотя в начале года Минобра-зования поговаривали о возможном ограничении вредоносных контентов Тик Тока.

ЫНТА БОЛСА ТІЛДІ МЕНГЕРУГЕ БОЛАДЫ

Бүгінгі таңда мемлекеттік тіліміздің мәртебесін өсіріп, мерейін тасыту жолында егемен елімізде іргелі істер істеліп жатыр. Бұған көп ұлттың өкілдері мекендейтін – достық зертханасы атанған Қазақ елінде мемлекеттік тіл қазақ тілі болып табылатыны да айқын дәлел. Бұл жөнінде еліміздегі қабылданған «Қазақстан Республикасындағы тілдер туралы» Заңда, мемлекеттік тілді дамыту және оның қолдану аясын кеңейту туралы Мемлекеттік бағдарламаларда да баса айтылған.

Мемлекеттік тілді меңгеру тікелей адамның өзіне байланысты. Тілді күштеп үйрету мүмкін емес екенін тәжірибе де көрсетіп отыр. Ең бастысы тілді үйренуге ниет пен ынта-ықылас болуы керек. Жастарымыз өзге тілдерді де меңгеріп алып

жатыр ғой. Оған қарағанда қазақ тілі қанына
сiңген ана тілі емес пе? Сондықтан шын-
дап назар аударса тілді оңай дөңгелетіп
өкетеді емес пе? Ал сайып келгенде, тілі
үйрену талбесіктен, отбасынан бастау ала-
тыны ақиқат. Өкінішке қарай, кешегі кеңестік
дәуірден бастау алған қазақ отбасындағы
күрделі өзгерістер, бүгінгі жаһандану
жағдайында жаппай жалғасуда. Қалада
ата-енесіз тұрып, қалыптасып жатқан
көптеген отбасыларда жастардың негізгі
қарым-қатынас тілі орыс тілі екені мәлім.
Сол себепті, дүниеге келген ұрпақ ғасырдан
ғасырға сабақтасып келе жатқан, көп
халыққа ұқсай бермейтін салт-дәстүрі бар
ұлттық ұядан тыс өсіп, ең бірінші ана тілінен
айырылады.

Мемлекеттік тілді меңгеріп алуға
болатыны жайлы Мемлекет басшы-

сы Қ.К.Тоқаевтың мына бір сөздері де жарқын дәлел бола алады. «Еліміздің басты нышандарының бірі – мемлекеттік тіл. Қазақстанның мемлекеттік тілі қазақ тілі екені Ата заңымызда 90-жылдардағы күрделі кезеңнің өзінде нақты жазылған. Біз тәуелсіздік дәуірінде ана тілімізді дамыту үшін барлық жағдайды жасадық. Осы аралықта қазақ тілінде білім беретін мектептер мен оқу орындарының, балабақшалардың саны еселеп көбейді. Бүгінде мемлекеттік тілді білетін қазақтыңда, өзге этнос өкілдерінің де үлесі едәуір артты. Қазақ тілін, шын мәнінде, бүкіл халқымызды біріктіруші факторға айналдырудың барлық құқықтық тәсілдері және кепілдіктері қалыптасты. Мәселе – ниетте. Ниеттің дұрыс болуы қазақ тілін меңгергісі келетін адамдарға да, осы мақсатқа жетуге жағдай

жасайтын Үкіметке де байланысты», - деп атап көрсетті Президент.

Бұл маңызды мәселелені жүзеге асыру жолында еліміздің әрбір азаматы, әрбір мемлекеттік мекеме мемлекеттік тілдің мәртебесін арттыру, оның қолданысы аясын кеңейту жолында атсалысуға міндетті. Мәселен, сотқа жүгінуші азаматтардың әрқайсысы мемлекеттік тілде жүргізілетін істердің көбеюіне өз үлестерін қоса алады. Өйткені, сот ісін жүргізу тілі заң талаптары бойынша сотқа талап арыз берілген тілге байланысты сот үйғарымымен белгіленеді.

Гүлдана ӘБІШЕВА,
Жетісу облысының кәмелетке
толмағандар істері жөніндегі
мамандандырылған ауданаралық
сотының бас маманы.

MEMLEKETTİK TİL – MENİŇ TİLİM

СЫЛДЫР СӨЗДЕН ГӨРІ ІЛКІМДІ ІСКЕ КӨШУ КЕРЕК

Қай мемлекет болмасын, оның ең әуелі ұлықтайтын тілі – мемлекеттік тілі. Тіл – әлемдік қоғамдастықтағы мемлекеттердің басты белгілерінің бірі әрі ұлт руханиятының алтын қазығы. Сондықтан, мемлекеттік тілдің дамуын жан-жақты қолдау баршамыздың абыройлы міндетіміз деп түсінген абзал. Бұл мәселеге Президентіміз Қасым-Жомарт Тоқаев та айрықша мән беріп отырады.

Мемлекеттік тілдің қолдану аясын кеңейту сот жүйесінде де жаппай қолға алынуда. Сот жүйесінде мемлекеттік тілді белсенді қолдану — оның қоғамдық өмірдегі беделін көтерудің бір жолы. Сот — мемлекеттің билік тармағы ретінде халықтың назарында тұрған институт. Егер сот отырыстары, шешімдер мен

құжаттар қазақ тілінде сапалы әрі түсінікті жүргізілсе, бұл мемлекеттік тілдің қолдану аясын кеңейтеді, оған деген сенім мен қажеттілікті арттырады. Сондықтан бүгінгі таңда сот мамандарының, судьялардың қос тілді қатар меңгеруін талап ету қарапайым азаматтарға сапалы қызмет көрсетсек деген ниеттен туындап отырғаны мәлім. Қазіргі кезде Жоғарғы Сот судьялардан мемлекеттік тілге қатысты талап жыл сайын емес, күн сайын қатая беретіні және екі нәрсені: біріншіден мемлекеттік тілде сауатты сөйлей білуді, екіншіден, жаза білуді, сонымен қатар, қарапайымдылық қағидасын сақтаудың маңыздылығын алға тартып судьялардың өз шешімдерін шұбалқы сөйлемдермен емес, көпшілікке түсінікті, ұғынықы етіп жеткізу қажеттілігін

талап етуде. Демек, тілді жөңсіз неғұрлым күрделендіріп, үстемелеген сайын құны кететінін жадымызда сақтағанымыз жөн. Ал, қазақтың сөздік қорының мол, тілінің шұрайлы, көркем екені күмсәнсіз. Тек соны өз мәнінде орынды қолдана білсек нұр үстіне нұр. Егер қос тарап дауына қатысты нақты және толық жауап алса, ал судья соны өз шешімінде түсінікті әрі қарапайым тілмен жеткізсе, азаматтар қабылданған шешімнің байыбына барып, тұжырымын тиянақты ұғынатын болса жоғарыға қарай шағымданулар да азаяр еді.

Сайып келгенде, әрбір азамат, әрбір отбасы өзінің Қазақстан мемлекетінің азаматы екенін жан-жүрегімен түсініп, болашақ ұрпаққа Отан алдында жауапты екенін ұғындырсақ, тіл мәдениетін көтеріп, оның

ішінде өзге тілдерге көлеңке түсірмей, өз тіліміздің мәртебесін арттырып, қолдану аясын кеңейтуімізге әбден болады. Тіл мәселесі кезек-кезеңімен жүйелі шешіліп келеді. Қазақстанда тілді дамыту үшін барлық жағдайлар жасалынып жатыр.

Енді істі ілгері бастыруымыз өзімізге тікелей байланысты. Тілге қатысты көп сөзден гөрі атқарылған айқын да нақты істерге көшкен дұрыс. Түйіндеп келгенде, мемлекет тарапынан атқарылып отырған жүйелі жұмыстар жұртшылық тарапынан жалғасын тапса іс нәтижелі болары хақ.

Бақытгүл МАДЫБЕКОВА,
Текелі қалалық соты әкімшісінің
басшысы.

АСЫЛ ҚАЗЫНА

ҚОЛДАНУ АЯСЫН КЕҢЕЙТУГЕ ҚАМҚОРЛЫҚ КӨРСЕТІЛУДЕ

Әрбір халықтың ана тілі бар десек, өз ана тіліміздің барша болмысы, тіпті оның әрбір дыбысы мен жалғау-жұрнағы мәдени-әлеуметтік өмірде өзіндік мәні бар киелі ұғым болып табылады. Бір ұлттың тілінде сол ұлттың шежіресі, тарихы, мәдениеті, мінезі айнадай көрініп тұрады. Мәселен, қазақтың тілінен қазақтың кең байтақ сайын даласын, аспанмен таласқан асқар тауларын, жасыл-желек ормандары мен буырқанып сарқыраған асау өзендері мен көзтартар айдын көлдерін, қайыспас қайсар мінезі мен көшпенділік тұрмыс-салтын айқын аңғаруға болады. Сондықтан білікті де белгілі тіл танушылардың «Қазақтың сары даласы кең, тілі бай. Осы күнгі түрік тілдерінің ішінде қазақ тілінен бай, оралымды, терең тіл жоқ», - деп тұжырымдауы тегін емес.

Еліміздің тәуелсіздік алуымен бірге қазақ тіліміз мемлекеттік мәртебеге ие болды. Қазақ тіліміз дамып, оның қоғамдық маңызы арта түсті. Қазақстан Республикасындағы «Тіл туралы» заңының 4-бабында «Мемлекеттік тіл – мемлекеттің бүкіл аумағында қоғамдық қатынастардың барлық саласында қолданылатын мемлекеттік басқару, заң шығару, сот ісін жүргізу және іс қағаздарын жүргізу тілі» делінген. Мемлекеттік тіл – мемлекеттің бүкіл аумағында, қоғамдық қатынастардың барлық салаларында қолданылатын тіл болғандықтан, жүргізілетін барлық іс-қағаздары мен құжаттар мемлекеттік тілде болуы тиіс. Өйткені өркениетке құлаш ұратын елдің өрісі қашанда білікті де, саналы ұрпақпен кеңеймек. Өлемдегі мүйізі қарағайдай елдердің санатына енуді көздеген халықтың басты мақсаты да сауатты ұрпақ тәрбиелеу. Сонымен

қатар, сот жүйесінде іс қағаздарын мемлекеттік тілде жүргізу мәселесіне жіті көңіл бөлінуде. Ресми құжаттар негізінен мемлекеттік тілде жазылады, ал орыс тілінде жазылған құжаттың аударма нұсқасы болуы бұлжымас талап.

Ата Заңның 7-бабының 1-тармағына сәйкес Қазақстан Республикасындағы мемлекеттік тіл – қазақ тілі. Демек, мемлекеттік тілдің конституциялық мәртебесі айшықталып бекітілгені айқын көрініс тапқан. Қазақстан Республикасының Тіл туралы заңының 4, 13-баптарына сәйкес мемлекеттік тіл – мемлекеттің бүкіл аумағында қоғамдық қатынастардың барлық саласында қолданылатын мемлекеттік басқару, заң шығару, сот ісін жүргізу және іс қағаздарын жүргізу тілі.

Мемлекет Қазақстан халқының тілдерін үйрену мен дамыту үшін жағдай туғызуға қамқорлық жасайды. Лауазымды адамның тіл білмеймін деген сылтауымен құжаттарды сауал салуды, өтініштерді немесе шағымдарды қабылдаудан бас тартуы, сондай-ақ оларды мәні бойынша қарауына жол берілмейді. Сот ісін жүргізу тілі сотқа берілген құжаттардың берілуіне қарай жүргізіледі, әрбір азамат істі өзінің ана тілінде немесе өзі білетін басқа тілде жүргізуді талап етуге құқылы және өздері білетін басқа тілде мәлімдеме жасау, түсініктеме мен жауап беру, өтініш білдіру, шағым жасау, аудармашының қызметін тегін пайдалануға құқылы, сол сияқты онымен қамтамасыз етіледі.

Аида НҰРҒАЛИЕВА,
Жетісу облысының
қылмыстық істер жөніндегі
мамандандырылған ауданаралық
соты әкімшісінің басшысы.

СЫБАЙЛАС ЖЕМҚОРЛЫҚ

ТҮБЕГЕЙЛІ КҮРЕС ЖҮРГІЗЕ ОТЫРЫП...

«Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимылдар туралы» Заң талабының аясында жемқорлыққа қарсы іс-әрекеттер әр салада жүзеге асырылып келеді. Атап айтсақ, қазіргі таңда қоғамға қауіп төндіріп, орасан көсел келтіретін осынау келеңсіз әлеуметтік құбылысқа қарсы шаралар қатаң қолға алынып жатыр. Жемқорлықпен күрес арқылы да баршылық. Дегенмен бұл мәселе әлі толық шешімін таппаған жоқ.

Соның ішінде, халық парақорлық дертімен жиі бетпе-бет келеді. Сондықтан кез келген ортада пара беру мен пара алудың жолын кесуде қоғам болып белсенділік танытуымыз керек. Парақорлық мемлекеттік органдардың тиісті қызмет атқаруына кері әсерін тигізіп, беделіне абыройсыздық ұялатады, заңды қағидаларды теріске шығарып, азаматтардың конституциялық құқықтары мен заңды мүдделерінің бұзылуына түрткі болады.

Ендеше осындай жағымсыз құбылыстарға жол бермей, алдын алу мақсатында пәрменді шаралар қабылданып жатқаны да баршаға аян. Соның арқасында, құлқынның қамын күйтегендердің қолына кісен салынып жатқаны да рас. Осы жылдарда сықайлас жемқорлыққа нақты құқықтық сипаттама беріліп, әкімшілік және қылмыстық жауаптылық бекітілді. Түсіндіру мен ағартушылық жұмыстарына көңіл бөлінді. Мектептер мен жоғары оқу орындарында арнайы дәрістер жүргізіліп, пәндер енгізілді. Қылмысқа қарсы күрестегі алдыңғы қатарлы елдерге сарапшылар өз ұсынымдарын жіберіп, осы бағыттағы алыс және орта мерзімдегі мақсаттар айқындалды. Осылайша, қоғамның жоғары шенді парақорларды қорқынышсыз әшкерелеуге көшкен құзырлы органдары біртіндеп басталып кеткен жұмыстарына аяқ бастауға деуге болады.

қоғамның жоғары шенді парақорларды қорқынышсыз әшкересе, олардың қолындағы қаруларды қолдануға орындардың жұмысына да жұртшылықтың көңілі тола бастады дегуе болады.

Сыбайлас жемқорлықпен күрес – жарқын болашақтың кепілі. Сондықтан әрбір азамат сыбайлас жемқорлыққа қарсы күресе білуі тиіс. Ол үшін азаматтардың құқықтық сауаттылығын арттыра түсуге басты назар аударылуы тиіс. Сыбайлас жемқорлықпен пәрменді күресу үшін халықтың құқықтық сауатсыздығын жоятын, құқықты түсіндіру жұмысының деңгейі мен сапасын арттыру керектігінің маңызы зор. Әсіресе өсіп келе жатқан жастар арасында үгіт-насихат жұмыстарын жиілеп жүргізу қажет. Сыбайлас жемқорлықпен түбегейлі күрес жүргізе отырып, мемлекет қаражаттарын талан-таражға салуға жол бермеу қажет. Сыбайлас жемқорлықпен бүкіл ел болып бірлесе күресу баршамыздың басты міндетіміз.

Балжан ҚЫДЫРҚОЖАНОВА,
Қарағанды облысының әкімінің орынбасары

**Балжан ҚЫДЫРҚОЖАНОВА,
Талдықорған қалалық сотының бас
маманы-сот отырысының хатшысы.**

КОРРУПЦИЯ

НЕОБХОДИМО ОБЪЕДИНИТЬ ВСЕ УСИЛИЯ ОБЩЕСТВА

Коррупция является негативным явлением современного казахстанского общества, требующим постоянного тщательного изучения, системного подхода, комплексного и оперативного противодействия. Масштабы существующей в стране коррупции сдерживают экономическое развитие, подрывают авторитет власти перед общественностью, снижают имидж страны и негативно отражаются на инвестиционном климате. В этой связи борьба с коррупцией является основным приоритетом для нашей страны.

Всем известно, что одним из ключевых факторов в противодействии коррупции является гражданское общество, состоящее из частного сектора, общественных организаций, религиозных деятелей, прессы, профессиональных организаций и, конечно

же, из рядовых граждан, ежедневно испытывающих на себе последствия коррупции. Не секрет, что сегодня коррупция превратилась в проблему национальной безопасности, в одно из главных препятствий для развития страны. Поэтому, в нашем государстве принимаются меры для того, чтобы в нашем обществе не было места коррупции. В этом направлении эффективно противостоять этому социальному злу можно только объединив все усилия общества и используя все способы его прекращения. Поэтому борьба с коррупцией должна рассматриваться как гражданский долг всех граждан Республики Казахстан. К сожалению, если сослаться на сведения источников, сложившаяся ситуация усугубляется ещё и сформировавшимся в Казахстане общественно-политическим феноменом, получившим

название «дефицит доверия». Так, по результатам исследований разных социологических центров уровень доверия общества практически ко всем политическим и государственным институтам является устойчиво низким.

Касательно уменьшения уровня коррупции в Казахстане в долгосрочной перспективе ответ можно найти в Стратегии «Казахстан-2050». В документе подчёркивается необходимость «резко усилить борьбу с коррупцией, в том числе посредством совершенствования антикоррупционного законодательства, с тем, чтобы достичь нашей конечной цели – искоренить коррупцию как явление».

Для не допущения коррупционных правонарушений и в судебной системе проводятся большая работа. В частности, улучшена система отбора и оценки судей. В областных и

приравненных к ним судах функционируют комиссии по судейской этике, создан отдел внутренней безопасности и предупреждения коррупции в судах Департамента по обеспечению деятельности судов при Верховном Суде. Введена фигура «судьи-примирителя», что вдвое снизило нагрузку на суды: почти половина дел завершаются примирением, стороны сами разбираются в споре, минимизируя коррупционные риски. Судебные процессы переведены в онлайн-режим. Устранена возможность манипуляций в алгоритме автоматизированного распределения дел.

Аян КУРМАНГАЛИЕВА,
руководитель администрации
Саркандского районного суда.

ЭКСТЕРРИТОРИАЛЬНАЯ ПОДСУДНОСТЬ

ИМЕЕТ ПОЛОЖИТЕЛЬНЫЕ ПЕРСПЕКТИВЫ

Законом Республики Казахстан от 20 декабря 2021 года № 84-VII ЗРК «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам совершенствования гражданского процессуального законодательства и развития институтов внесудебного и досудебного урегулирования споров» в Гражданский процессуальный кодекс введено понятие экстерриториальной подсудности. Основная цель данного института – снижение коррупции, повышение доверия к суду, поскольку стороны заведомо не знают о том в какой суд попадет дело, не возникнет сомнений в беспристрастности рассматривающего дело судьи. При активном разъяснении положений экстерриториальной подсудности может уменьшиться нагрузка судей в судах столицы, областных центров.

То есть, правила территориальной подсуд-

ности определяют, какой из одноуровневых судов судебной системы уполномочен рассматривать и разрешать конкретное гражданское дело по первой инстанции. Такая подсудность связывается, как правило, с территориальным нахождением одного из субъекта процесса, и иногда может зависеть от предмета спора и статуса лица, но опять же с привязкой к какой-либо территории.

Так, общее правило территориальной подсудности (общая территориальная подсудность) регулируется ст. 28 ГПК. Согласно этому правилу иск предъявляется в суд по месту жительства ответчика. Иск к юридическому лицу предъявляется по месту нахождения организации. Есть в ГПК и право истца по определенной категории дел и при наличии определенных обстоятельств выбрать суд самостоятельно (ст.30 ГПК). К примеру, по части

7 ст.30 ГПК иски о расторжении брака могут предъявляться по месту жительства истца при проживании с ним совместно несовершеннолетних детей. Согласно ст. 32 ГПК, стороны могут по соглашению между собой выбрать экстерриториальную подсудность для данного дела, в том числе и по делам, находящимся в производстве суда, на стадии подготовки дела к судебному разбирательству. В частности, суд на предварительной стадии судебного заседания может самостоятельно запросить заявление о направлении сторонами гражданского дела, в иной Суд, изменив территориальную подсудность, выбрав экстерриториальную подсудность для данного дела.

Исходя из положений вышеуказанных норм ГПК, алгоритма, судья, рассматривающий дело, разъясняет возможность применения экстерриториальной подсудности. После

поступления соответствующего ходатайства, до его рассмотрения, дело передается на автоматическое перераспределение информационной системы «Терелік» и немедленно перераспределяется. По итогам рассмотрения ходатайства судья незамедлительно выносит определение о передаче дела по ЭП. После чего, данное электронное дело с электронной копией в тот же день направляется в другой суд, выбранный информационной системы «Терелік» ИС.

Анализируя вышеизложенное, можно сказать, что институт ЭП имеет положительные перспективы, в том числе связанные с повышением доверия общества к суду, поскольку инициатива о его применении исходит от сторон по делу.

Олег АНИСИМОВ,
председатель Текелийского
городского суда.

ВАЛЮТЫ

ЗАПРЕТИЛИ РАЗМЕЩАТЬ ТАБЛО С КУРСАМИ ВАЛЮТ НА УЛИЦАХ

курсе продажи наличной иностранной валюты за тенге, осуществляется внутри помещения обменного пункта или непосредственно возле операционной кассы обменного пункта.

Не допускается размещение информационного стенда вне помещения обменного пункта, в том числе на крышах и внешних сторонах зданий или сооружений, стационарных, передвижных и выносных стендах.

Также уточнялось, что информационный стенд должен быть недоступен визуальному обзору на открытом пространстве за пределами помещения обменного пункта, только если обменный пункт не располагается в зданиях и сооружениях многофункционального назначения (в том числе деловых центрах), в зданиях железнодорожных вокзалов, казино, внутри аэровокзалов международных аэропортов, на территории автомобильных, морских и речных пунктов пропуска через государственную границу РК.

В Казахстане официально запретили размещать табло с курсами валют на улицах. 9 сентября 2025 года, вступило в силу соответствующее постановление Национального банка РК, передает корреспондент агентства Kazinform.

Напомним, постановлением Нацбанка от 23 июня 2025 года внесены изменения в правила осуществления обменных операций с наличной иностранной валютой в РК.

В документе отмечалось, что установка информационного стенда для клиентов, содержащего сведения о курсе покупки или

НОВАЯ СТАТЬЯ В УК

ВВЕДЕНА УГОЛОВНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЗА ДРОППЕРСТВО

В Казахстане с 16 сентября 2025 года в Уголовный кодекс Республики Казахстан введена новая статья 232-1, устанавливающая ответственность за дропперство, передает Polisia.kz.

Под дропперством понимается: незаконное предоставление, передача или приобретение доступа к банковскому счету, платежному инструменту либо идентификационному средству; осуществление незаконных платежей и (или) переводов денег, в том числе в интересах третьих лиц за материальное вознаграждение. Это явление является одним из ключевых элементов в схемах интернет-мошенничества и используется для обналаживания и вывода похищенных средств.

В зависимости от тяжести, характера действий и размера полученной выгоды статья 232-1 УК предусматривает наказание от штрафа до 7 лет лишения свободы с конфискацией имущества.

Принятие этой нормы направлено на системную борьбу с кибермошенничеством, укрепление финансовой безопасности граждан и пресечение деятельности преступных групп, действующих в цифровом пространстве.

ПОПЫТАЮТСЯ ОБМАНУТЬ ФАЛЬШИВЫМИ ШТРАФАМИ

Как передает источник shutterstock, Генеральный прокурор Казахстана Берик Асылыов рассказал, что мошенники обманывают автовладельцев под видом писем со штрафами.

Он рассказал о работе Центра прогнозирования преступных угроз и рисков общественной безопасности. Недавно именно этот Центр предупредил о масштабной фишинговой атаке на автолюбителей. Злоумышленники рассылают письма с «постановлением» о нарушении ПДД и ссылкой «оплатить штраф», что приводит к краже денег и заражению устройств, пояснил он.

Центр использует искусственный интеллект для анализа обращений в «е-Өтініш» и прогнозирования преступности и отслеживания мировых угроз, чтобы не допустить их в страну. Атаки уже начались в США и России. Прокуратура информирует граждан и госорганы о рисках.

ПРОИСШЕСТВИЕ

К КАЗАХСТАНЦАМ ОБРАТИЛИСЬ ИЗ-ЗА SIM-КАРТ

В Астане полицейскими выявлена схема незаконного использования SIM-карт. В связи с этим 3 сентября 2025 года столичный департамент полиции обратился к гражданам с предупреждением, сообщает Zakon.kz.

Установлено, что молодой человек регистрировал на себя SIM-карты, после чего продавал доступ к ним через интернет-платформы. Как выяснилось, впоследствии эти SIM-карты попадали в руки мошенников и использовались для реализации различных противоправных схем.

Сотрудники полиции изъяли два мобильных телефона. По данному факту проводится проверка. Устанавливаются все обстоятельства и возможные участники.

Правоохранительные органы напоминают казахстанцам: «Никогда не передавайте свои личные данные и документы посторонним лицам. Регистрируйте SIM-карты исключительно на свое имя и используйте их только в личных целях. С осторожностью относитесь к предложениям удаленного заработка, особенно если они связаны с использованием анонимных мессенджеров».

А для защиты своих аккаунтов и личной информации гражданам рекомендуют использовать двухфакторную аутентификацию и другие современные методы цифровой безопасности.

ВНИМАНИЮ АВТОВЛАДЕЛЬЦЕВ

ГРЕК-РИМ КҮРЕСІ

ПРЕЗИДЕНТ ӘЛЕМ ЧЕМПИОНЫ АЙДОСТЫ ҚҰТТЫҚТАДЫ

«Осы ғасырдағы тұңғыш жеңімпаз»: Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев грек-рим күресінен әлем чемпионы Айдос Сұлтанғалиды құттықтады. Президенттің құттықтауы Instagram желісінде жарияланды, деп хабарлайды KAZ.NUR.KZ.

«Айдос Сұлтанғалиды Әлем чемпионатындағы жарқын жеңісімен құттықтаймын! Ол - грек-рим күресінен осы ғасырдағы тұңғыш жеңімпаз. Баландарымыздың жеңісті

жолды жалғастыра беруіне тілектеспін!», – деп жазды мемлекет басшысы.

Атап айтсақ, қазақстандық грек-рим балуаны Айдос Сұлтанғали Загребте өткен әлем

чемпионатында тарихи жеңіске жетті. Ол финалда Азияның қазіргі вице-чемпионы өзбекстандық Әлішер Ганиевті жеңіп, алғаш рет әлем чемпионы болды.

Спортшы Хорватия астанасында 60 килограмға дейінгі салмақ санатында сынға түсті. Ол финалда Азияның қазіргі вице-чемпионы өзбекстандық Әлішер Ганиевпен күш сынасты. Алты минутқа жоспарланған жекпе-жек мерзімінен бұрын аяқталды. Сұлтанғали жылдам басымдыққа ие болып, 9:0 есебімен жеңіске жетті.

29 жастағы қазақстандық алғаш рет әлем чемпионы атанды. Ол бұған дейін екі рет (2018 және 2022 жылдары) осы деңгейде қола жүлдегер атанған болатын. Сүйсінерлігі сол, Сұлтанғали – грек-рим күресінен XXI ғасырдағы қазақстандық тұңғыш әлем чемпионы. Бұған дейін мұндай атақты қазақ балуандары Юрий Мельниченко (1994, 1997), Мхитар Манукян (1998, 1999) және Бахтияр Байсейітов (1998) жеңіп иеленген болатын.

Айта кетейік, осы байрақты бәсекеде ел намысын 77 келіге

дейін салмақта қорғаған жетісулық балуан, Олимпиаданың күміс жүлдегері Демеу Жадраев күрестің осы түрінен қола медальға қол созым жетпей қалды. Үшінші орын үшін болған белдесуде жерлесіміз венгриялық Роберт Фричке есе жіберіп алды.

санымен ұтылуға мәжбүр болды. Жапондық балуан финалға жолдама алуына байланысты Д.Жадраев қола медаль үшін кілемге шығу мүмкіндігіне ие болды. Бір қызығы, Париж Олимпиадасында да Жадраев дәл осы Кусакадан жеңілген болатын. Де-

Отандық балуан екі мәрте жеңіске жетіп, ширек финалда жапониялық Ноа Кусакадан ұпай

генмен, 36 жасар Демеу Жадраев өзінің әлі спорттық бабында екенін тағы да паш етті.

АРМРЕСТЛИНГ

ҚАРШАДАЙ ҚЫЗЫМЫЗ 13 ДҮРКІН ӘЛЕМ ЧЕМПИОНЫН ҰТТЫ

KAZINFORM дереккөзінің хабарлауынша, Болгарияның Албена қаласында өткен қол күресінен ересектер арасындағы әлем чемпионатында 16 жастағы шардаралық спортшы Ұлболсын ЕЛМҰРАТ тарихи жеңіске жетті.

Алтын медаль үшін ақтық кездесуде ол аты аңызға айналған словакиялық спортшы, 13 дүркін әлем чемпионы Лусия Дебрановамен күш сынасты. Тәжірибелі қарсыласына мүлдем мүмкіндік бермей, сенімді жеңіске жеткен қазақтай қаршадай қызы әлем чемпионы атанды.

Осылайша қазақтың қаршадай қызы алғаш рет әлем чемпионы атанып, ел абыройын асқақтатты. Ұлболсынның жасы небәрі 16-да. Соған қарамастан, ол әлемдік аренаның басты

белдесуінде тәжірибелі спортшыларды қапы қалдырып, еліміздің абыройын асқақтатты.

Айта кетейік, бұған дейін Ұлболсын Елмұрат Қазақстан және Азия чемпионаттарының, Әлем кубогының жеңімпазы атанған. Енді жас спортшы үлкен спортта жаңа белестерді

бағындыруды мақсат етіп отыр.

– Қол күреспен бес жылдан бері айналысып келемін. Бұл жеңіс – мен үшін үлкен қуаныш. Көп жылғы еңбегімнің, ата-анам мен бапкерлерімнің сенімін ақтағаныма мақтанамын. Әр жарысқа үлкен жауапкершілікпен дай-

ындаламын. Бұл жолы да жақсы дайындықпен жарысқа шықтым, – деп ағынан жарылды жасөспірім чемпион.

Орайы келгенде айта кетейік. Осы әлем чемпионатына жетісулық ардагер спортшы әлемнің үш мәрте чемпионы, 2 мәрте күміс, 2 мәрте қола жүлдегері, Азия құрлығының жарыстарында 28

алтын медальды қанжығасына байлаған 67 жасар Әбдуәлі ТАСТАНОВ та барып, өзінің 11 әлемдік біріншілігіне қатысты. Әлемнің 58 елінен іріктеліп келген кілең білектілер мен жүректілер арпалысында жігері жасымай, қайраты қажымай біздің жерлесіміз өз салмақ

дәрежесінде оң қолмен күресуде алдына тек Бразилия, Литва және алаң қожайыны Болгария спортшысын ғана жіберіп, төртінші орынға табан тіреді. Егер қола медаль үшін болған болгарлық спортшымен кездесуде төрешілер алаң қожасына бұра тартып, екі ескерту беріп, біздің спортшыны шеттетіп тастамағанда, ардагер спортшы өзінің қоржынын қола медальмен толықтырып қайтар еді.

Ал, сол қолмен күресуде алғашқы алтылықты түйіндеді. Бұл өз бетінше жаттығып жүрген және бұл дүбірлі додаға ешбір демеушілік көмексіз, өз қаражатымен барып қатысқан ардагер спортшымыз үшін жеңіспен пара пар деуге болады. Оның үстіне, сүйсінерлігі сол, жерлесіміз келер жылы Удистанда өтетін әлем біріншіліне қатысу жолдамасын тағы да жеңіп алды.

ФУТБОЛ

«ЖЕТІСУ» МЕН «ҚАЙСАР» ҰПАЙ БӨЛІСТІ

Қазақстан Премьер-лигасының 23-турында «Жетісу» мен Қызылорданың «Қайсар» командасының кездесуі тең нәтижемен аяқталды. Талдықорғандағы матчта алаң иелері бір ойыншысы дәреке ойынына байланысты алаңнан қуылғанына қарамастан есепті сақтап қалды.

11-минутта ресейлік жартылай қорғаушы Алан Чочиев айып соққысынан тамаша гол соғып, «Жетісуды» алға шығарды. 23-минутта қонақтардың шабуыл-

шысы, Қазақстан құрамасының ойыншысы Айбар Жақсылықов таразы басын теңестірді.

Екінші тайм басында «Жетісу» қиындыққа тап болды. 53-минутта қазақстандық шабуылшы Нұрбол Әнуарбеков тікелей қызыл қағаз алып, командасын кем құрамда ойнауға мәжбүр қылды. Соған қарамастан талдықорғандықтар қорғаныста сенімді ойнап, матчты 1:1 есебімен аяқтады.

Осы ойын нәтижесінен кейін «Жетісу» 23 ойыннан кейін 21 ұпай жинап, 10-орын сақтап қалса, «Қайсар» 19 ұпаймен талдықорғандықтардан бір саты төмен орналасты. Яғни, бұл тең ойын қос командаға да аса маңызды ұпайдан сыйласа да, олардың турнирлік жағдайын айтарлықтай өзгертпеді.

Енді біріншіліктің аяқталауына үш тур қалды. Көш басында 52 ұпай еншілеген өткен жылғы ел чемпионы Алматының «Қайраты» келеді. Елордалық «Астананың» алматылықтардан екі ұпайы кем. Жүлделі үштікті 47 ұпаймен Қостанайдың «Тобылы» түйіндеп тұр. Жеңімпаз команда соңғы турда Алматының орталық стадионында өтетін «Қайрат» пен «Астана» арасындағы кездесуде анықталуы әдбеп мүмкін. Ал, талдықорғандық «Жетісу» келесі кездесуін Алматыда 5-қазанда «Қайратпен» өткізеді. Содан соң қазанның 18-де өз алаңында қостанайлық «Тобылды» қабылдайды. Ал, биылғы чемпионаттың соңғы ойынын 26-қазанда тағы да Талдықорғанда «Қызылжармен» өткізеді.

Ш.ХАМИТОВ.

ЕЛЕН ЕТКІЗЕР БАСТАМА

«ӘРҚАЙСЫСЫНА КӨЛІК СЫЙЛАЙМЫН!»

Бұл туралы ол өзінің продюссер-жұбайы әрі актриса Баян Алағезованың 20 қыркүйекте Instagram-дағы парақшасында жариялаған видеосында мәлімдеді.

«Алматы күні – әрқайсымыз үшін ерекше мереке. Мен де барша қазақстандық патриоттар секілді сүйікті шаһарымыздың туған күнін атап өтудемін. Ал дәл 10 күннен кейін еліміздің басты мақтанышы – «Қайрат» әлемнің ең мықты клубтарының бірі «Реал Мадридпен» жасыл алаңға шығады. Елімнің азаматы ретінде әрі туған күнімнің қарсаңында мен мынадай уәде бергім келеді: егер «Қайрат» жеңіске жетсе, алаңға шыққан әрбір ойыншыға автокөлік сыйлаймын. Алматы – әлемнің астанасы, «Қайрат» – чемпион!», – деді кәсіпкер Тұрсынғали Алағезов.

Айта кетейік, «Қайрат» пен аты аңызға айналған «Реал Мадрид» арасындағы тарихи кездесу 2025 жылдың 30 қыркүйегінде Алматыда өтеді. Бұл тек қазақстандық футбол үшін ғана емес, тұтас ел спорты үшін айтулы оқиға болмақ.

Бетті дайындаған Ш. ХАМИТОВ

ДЕНСАУЛЫҚ

КҮЗДЕ ҚАНДАЙ ДӘРУМЕНДЕР ҚАБЫЛДАУ КЕРЕК?

Сонымен, күз мезгілінде қандай дәрумендер қабылдау туралы мәселенің мән-жайына үңіліп көрелік. Бүгінде, орқырманға белгілі, қазақстандық фармацевтика нарығында дәрумендердің түр-түрі ұсынылады. Оның ішінде отандық өнімдер де, мақтауын асырып шетелден жеткізілетіндері де жетерлік. Сонымен, біз бірінші кезекте табиғи дәруменмен қарулану үшін жеке ас мөзіріңізде қандай тағамға басымдық беру керектігін талқылаймыз.

«А» тобының дәрумендері
Денедегі қоректік заттардың жетіспеуіне байланысты алғашқы суық ауа райының басталуымен шаштың, тырнақтың, тістің жағдайы нашарлай бастайды. Сондықтан күзде А тобындағы дәрумендер ағзаға пайдалы деп есептеледі. Олар сәбіз, алма, фета ірімшігінде, теңіз балдырында және сүзбеде болады. Суық тию ауруларының алдын алу үшін күнделікті ас мөзіріңізді алма мен сәбіз шыршандарымен толықтырыңыз.

«В» тобының дәрумендері
Денедегі В1 дәруменінің (тиамин) жетіспеушілігі жүйке және жүрек-қан тамырлары патологиясының дамуына, бұлшықет ауырсынуының пайда болуына алып келеді. В1 жетіспеушілігін сыра ашытқысы мен бидай сияқты дәнді дақылдар арқылы толтыруға болады. Ал В2 дәрумені (рибофлавин) көздің көру қабілетін арттыру үшін және дененің

өсуі үшін қажет. Бұл әсіресе, мектеп жасындағы балалар үшін қажетті дәрумен. Ол тауық жұмыртқасында, сүтте, сүзбеде, ірімшікте, бауырда, балықта, жасыл бұршақта, қарақұмық жармасында және сұлы майында болады.

«В» тобына сондай-ақ, никотин қышқылы (В5 дәрумені) жатады. Онсыз гормондардың синтез түзуі мүмкін емес. Никотин қышқылының жетіспеушілігі апатияға, енжарлыққа, концентрацияның төмендеуіне әкеледі. Егер сіз осы белгілерді өзіңізден байқасаңыз, дереу В5 дәруменінің орнын толтыруға асығыңыз. Ол үшін күнделікті ас мөзіріңізге сүт пен жүгеріні енгізіңіз. Ал В6 дәрумені жүрек-қан тамырлары жүйесі мен бауыр үшін пайдалы. Ол жаңғақтарда, бұршақтарда және анар жемісінде көптеп кездеседі.

«С» тобының дәрумендері
Күзде ЖРВИ ауруларын жұқтыру қаупі жоғары. Сондықтан үнемі цитрус жемістерін жеу

керек. Себебі, олар С дәруменіне бай болып келеді.

«С» тобының витаминдері ағзаның ауруларға, әсіресе тұмау мен суыққа төзімділігін арттыруға көмектеседі. Апельсин, лимон, болгар бұрышы, қырыққабат, қарақат аскорбин қышқылының жетіспеушілігін толтырады.

«D» тобының дәрумендері
Д витамині сүйек тінін нығайту және шаршауды төмендету үшін өте маңызды. Суық ауа райының басталуымен күн сәулесінің белсенділігі төмендейді және адам ағзасындағы бұл дәруменнің мөлшері де азая түседі, өйткені оның синтезі ультрафиолет сәулелерінің тікелей қатысуымен жүреді. Д дәрумені қаймақ, кілегей, тауық жұмыртқасында бар, бұл тағамдар дәрумен жетіспеушілігінен арылуға көмектеседі.

«Е» тобының дәрумендері
Әсіресе, күз маусымында адам ағзасына Е дәрумені аса қажет болады. Себебі, бұл біздің иммунитетімізді нығайтуға көмектеседі және қартаю процесін баяулатады. Егер сіз өз денеңізді Е дәруменімен байытқыңыз келсе, жаңғақ, шпинат, кептірілген өрік, шырғанақ, жержаңғақ және қымыздықты көбірек қолданыңыз.

Дәруменді кешендер
Бір айта кетерлігі, дастархан үстінде

көкөністер, жемістер және басқа да пайдалы тағам өнімдері толып тұрса да, ағзаның дәрумендерге деген қажеттілігін 100% қанағаттандыру мүмкін болмайды. Дене пайдалы дәрумендердің «толық жиынтығын» алуы үшін, денсаулықты жақсартуға қажетті нәрсенің бәрін қамтитын дәрумендік кешендерді қабылдау қажет.

Сізге және өз отбасыңызға қандай дәрумендер кешенін қабылдау қажет екенін анықтау үшін міндетті түрде дәрігердің кеңесіне жүгіну керек. Сондай-ақ, кейбір дәрумендік қоспалардың бір-бірімен үйлеспейтіндігі мүмкін екенін жадыда ұстаған жөн. Сондықтан бірнеше кешендерді бір уақытта қолдану арқылы ағзаға пайда әкелемін деп, керісінше, зиян тигізіп алмаңыз.

Денеңіз сау болсын, оқырман!
Ғаламтор желісінен алынды

Құда-құдан-далы адамдар	Туыс-тық атау	Бүркіт жасы	Пікір	Бастау	Ресей ғарышкері	Шектеу	Қабырға шамы	Ұят	Суық	Әскери бөлімше
Ричард ...		Көп жасайтын ағаш	Көкөніс-ті салат түрі	Құран-ның белгілі бір шумағы					Латвия ақшасы	
Швейцария қаласы				Шоколад-ты бал-мұздақ	Ким ... Сен Айна		Шешен-дік өнер теориясы	Марк ...	Қыс көркі	Нобель сыйлығын алған орыс
Қан аздық				Фарш жасай-тын аспап						Кесірт-ке түрі
...-жөке	Басы адам, аяқтары ат					Офицер	Иван Иванович ... Қор-ғанның тұтқыны			
	Жыл мезгілі	Зат есім сұрағы		Тері ауруы	Пла-нета					...-Пас
	Ұлттық ойын	Тұрғын үй	Бұт						Жеке, бөлек	Шұңқыр
				Пластин-ка ой-натқыш	Үшінші адам		Радио «...»	Қатар Мойын матасы		
	Қазақ ханы				Лагалаул					Бір мен нол
Вене-суэла аст-сы	Құнар-лы азық		Парфю-мерия	Нота		Ең беделді кино-жұлде			Түйе сүті	Тамақ
				Ұсақ ақша	Толстой		«Жас ...»			Автор-дың жаз-ған ту-ындысы
	Жердем	Әскери бөлімше			Егде	ҚР ауыр атлет бапкері		Арты-нан демеу	Самғау	
	Асыл тұқымды түркімен жылқысы	Дамаск	Боксшы			Динго		Аяқ сүйегі		
	Арба-шана өзбелі				Ресей қорғаныс министрі	Апару (ант.)		Былға-ныш	Тыус-тық атау	
	Делон			Икарус		Байрақ	Ебедей-сіз	Шаян Дауыл-паз	Кор-розия	
	Латвия ақшасы		Тран-шея						Ай аты	Дәру-мен
		Юпитер серігі		Есік алды	Сарқын-ды су		Тегін емес	Құма-лақ		Ойлау мүшесі
Сұйық азық	ОҚО өзені	Құры-лыс тех-сы				Армян тауы				Арғымақ
				Қоян-жүрек	Төл	Армян тауы				Арғымақ
Асыл тұқым-ды ит		Ұсыну сөзі	Вулкан сұйығы			Сұйық тағам		Хақ		Зеру
Нота										Өккі
Әлсіз	Мұсыл-ман ұлт				Қабыр-ға			Сергек, ұшқыр		
			Түс			Белгі			Ұшақ	

Тарату аумағы: Қазақстан Республикасы

Құрылтайшы: Ырым КЕНЕНБАЙ

Баспахана директоры
Бақберген ТУКИБАЕВ

Редакция алқасы:

Гүлнұр БАЙМҰХАН — редактордың орынбасары

Бас редактор
Баян ТАҢАТАРОВА

Кезекші редактор: Г. БАЙМҰХАН

Газет Қазақстан Республикасы
Мәдениет және ақпарат
министрлігінде
2007 жылғы 27 тамызда тіркеліп,
№ 8639-Г куәлігі берілген.

Газет аптасына бір рет, жұма күні шығады.
Жарияланған мақала авторларының пікірлері
редакция көзқарасын білдірмейді.
Жарнама мен хабарландырулардың мазмұны
мен мәтініне жарнама беруші жауапты.

Газет Талдықорған қаласы, Қабанбай батыр көшесі, 32 үйде
"Алматы-Болашақ" АҚ филиалы
"Офсет" баспаханасында басылады.

Редакция мекенжайы: 040000, Талдықорған қаласы,
Қабанбай батыр көшесі, 32-үй, екінші қабат.

Телефондары: 8(7282) 41-11-70, 41-11-42;
E-mail: alatau.offset@mail.ru, www.alatau.kz@mail.ru
Сайты: alatau_gazeti
Газет 07.08.2000 жылдан бастап қазақ және орыс
тілдерінде аптасына бір рет - жұма күні шығады.

Таралымы 2700
Тапсырыс № 1005

Индекс 15534

Меншік иесі

"АЛМАТЫ-БОЛАШАҚ" АҚ